

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
кафедра політології

**ЗМІНИ В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ
В ПЕРІОД З 2012 ПО 2020 РІК**

дипломна робота
на здобуття академічного звання магістра політології
студентки Ільченко Катерини Миколаївни

Науковий керівник:
кандидат політичних наук,
старший викладач
кафедри політології НаУКМА
Єремєєв О. С.

Рецензент:
доктор політичних наук, професор
кафедри міжнародних відносин НаУКМА
Гнатюк М. М.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол №__ від _____ 2020 р.
Завідувач кафедри _____

Київ – 2020 р.

План роботи

Вступ	3
Розділ 1 Основні поняття та теоретична база дослідження	8
1.1 Поняття державної освітньої політики.....	9
1.2 Демократизація та її зв'язок із освітньою політикою.....	11
1.3 Вплив нерівноправ'я на процеси демократизації.....	13
1.4 Політична культура як показник розвитку політичної свідомості громадян.....	14
Розділ 2 Зміни в освітній політиці держави через призму теорії демократизації	19
2.1 Вплив політичних партій на процеси демократизації.....	20
2.1.1 Вплив партій на формування освітньої політики.....	23
2.1.2 Програми українських політичних партій у сфері освіти та науки.....	25
2.2 Законопроекти як результат освітньої політики 2012-2014 рр.....	27
2.3 Особливості закону «Про вищу освіту» 2014 року.....	30
2.4 Зміни в освітній політиці України за законом «Про освіту» від 05.09.2017.....	34
2.5 Зміни в освітній політиці України за законом «Про освіту» від 09.08.2019.....	39
Розділ 3 Аналіз змін української освітньої політики	41
3.1 Європейський вплив на освітню політику України.....	44
3.2 Ефективність втілення принципів демократизації в освітній політиці України.....	50
Висновки	61
Список використаних джерел і літератури	64
Анотація	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження

Ефективна освітня політика країни забезпечує державу в результаті достатньою кількістю підготовлених фахівців для ринку праці. Для українського ринку праці ключову важливість складає передусім не наявність або кількість працевлаштованих людей, а якість отриманої ними освіти. Сьогодні світова економіка потребує працівників з сучасними технічними і економічними навичками, які можуть бути досягнуті за рахунок інноваційної та ефективної освітньої політики держави. Крім того, система освіти, яка працює ефективно й злагоджено, підвищує бажання знайти успішну кар'єру в країні, де народився(-лася) і, в результаті, шанси на ринку праці. Питання підвищення ефективності освітньої політики в Україні сьогодні на часі як ніколи.

Для України насущні проблеми, пов'язані з еміграцією висококваліфікованих кадрів за кордон. Попри позитивні фактори трудової еміграції українців (підвищення ВВП і зростання транзакцій українських експатів з-за кордону), за даними експертів вона все ж зависока. Саме тому фокус освітньої політики України має бути спрямований на підвищення якості саме освітніх програм. Імплементацию підвищення якісних показників програм в освітньому просторі ефективно можуть втілити учасники процесу в горизонтальному вимірі, тобто на місцевому рівні, локально. Проте подібні зміни потребують і глобального аналізу чинників, які сповільнюють або пришвидшують трансформацію програмних показників. Дослідження причин та тригерів до змін в освітній політиці, її стратегії, може стати зв'язною ланкою для трансформацій як на локальному, так і на глобальному рівні.

Проблема освітньої політики України має як практичний, так і теоретичний характер. Полягає в суперечності соціалістичних та демократичних засад політичної культури. Шляхом демократизації освітньої політики держава отримує також і інструмент для втілення в життя реформ

шляхом горизонтального управління. Тому в цій роботі питання змін в українській освітній політиці досліджується через призму теорії демократизації.

Для проведення аналізу взято 2012-2020 роки. Цей період був насичений не тільки політичними подіями, але й поясненнями становлення освітньої політики в незалежній Україні, все ще підживленій радянським менталітетом. Нові пріоритети ОПУ (ОПУ – освітня політика України) тягнуть за собою й раніше невідомі виклики для держави. На шляху до європейського стандартизованого підходу до формування освітньої системи, раніше утворений устрій все ще користувався радянським стилем управління і неадаптованими стандартами відбору працівників для освітнього сектору. Ця та інші проблеми освітньої політики розглядаються в роботі.

Актуальність дослідження посилюється умовами «гібридної війни», яка вже більше шести років ведеться проти України. За цих умов, зброєю з чи не найбільшою силою ураження стає маніпуляція інформацією, знанням та політичними рішеннями громадян, особливо вразливих до подібних технологій¹. Таким чином, політична освіта громадян повинна мати високий пріоритет під час прийняття рішень щодо освітньої політики держави. Можна стверджувати, що навчальні заклади є одними з найважливіших акторів у впровадженні політичної освіти. Саме структурована освітня мережа надає процесу формування громадянськості систематичність, методичну певність та дозволяє ефективно мобілізувати необхідні державні ресурси².

¹ Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення [Ю. Якименко, А. Биченко, В. Замятін та ін.] // Razumkov centre. 2019. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Politychna_osvita.pdf (дата звернення: 01.06.2020)

² Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства // НаУКМА. 2004. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Riabov_Osoblyvosti.pdf с.3 (дата звернення: 01.06.2020)

Мета дослідження полягає у вирішенні поставленої проблеми – знайти відповідь на запитання: чому відбулися зміни української освітньої політики України за період 2012-2020 років.

Завдання дослідження для досягнення поставленої мети включають у себе наступні кроки роботи з різноманітними аспектами української освітньої політики:

- описати визначення основних понять, теоретичну та методологічну базу дослідження; описати поняття державної освітньої політики; описати концепт теорії демократизації та її зв'язок із освітньою політикою; описати зв'язок наявності рівноправ'я та процесів демократизації; описати явище політичної культури як показник розвитку політичної свідомості громадян;
- прослідкувати зміни в освітній політиці держави через призму теорії демократизації; навести шляхи впливу політичних партій на процеси демократизації та формування освітньої політики у державі;
- описати історичні зміни, які прослідковуються в законопроектах у результаті освітньої політики 2012-2020 років;
- встановити зв'язок між європейський орієнтиром як прикладом впливу на освітню політику України і стратегічним вектором розвитку ОПУ станом на 2020 рік;
- виявити та описати додаткові фактори впливу на формування освітньої політики в Україні.

Об'єктом дослідження є зміни освітньої політики України протягом 2012-2020 років.

Предмет дослідження – зміни освітньої політики України відповідно до законів «Про освіту» 2014, 2017 та 2020 років, позицій політичних партій у питаннях освіти як елементів ОПУ.

Методологія дослідження окреслена теорією Джона Д'юї про зв'язок демократії та освіти. Функціональний підхід використаний для аналізу політичної системи апарату освітньої політики. Застосовані методи аналізу

інформації про стан освітньої політики в різні етапи її становлення; історичний метод використаний для обґрунтування рекомендацій щодо ефективності змін освітньої політики України; метод порівняння – для виведення засадничих принципів української освітньої політики та європейського підходу в освітній сфері; порівняльно-правовий метод застосований для опрацювання законодавчих актів, – Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, Закону України «Про освіту» від 05.09.2017, Закону України «Про вищу освіту» від 09.08.2019; описовий та метод аналізу міжнародних експертних індексів розвитку дали змогу класифікувати зміни в освітній політиці та виявити причини їхнього становлення, появи нових стратегічних орієнтирів.

Хронологічні межі

2012 рік може вважатися відліком реформаторських змін української освітньої політики, оскільки саме з нього почалися зміни фінансових повноважень вищих навчальних закладів, які описані в роботі. Початок 2020 року визначений межею дослідження, адже по сьогодні спостерігається вплив прийнятих у цей період законопроектів щодо ОПУ. Проте зміни освітньої політики під час карантину 2020 року не розглядаються у цьому дослідженні.

Джерельну базу дослідницької роботи складають положення Законів «Про вищу освіту» від 01.07.2014, «Про освіту» від 05.09.2017, та «Про вищу освіту» від 09.08.2019, монографії (Д'юї Дж., Іванюка І., Бессонової О., Бірюкова О., Бондарука С., Емерсона М. і Мовчана В. та ін.), дослідження з періодичних видань (Дем'янчука О., Ісаєва К., Костюка Т., Мельник Я., Орлової І., Поліщука І, Рябова С., Фукуями Ф., Хоула К., Локшини О., Куцюрби Б., Максимовцевої К., Осипяна А., Первія Г., Петрова Р., Цинзера Р. та ін.), авторські блоги (Дубинянського М., Мулявки В., Шевченка Т., Кулакова А. та ін.), аналітичні матеріали Школи політичної аналітики НаУКМА, Центру Разумкова та VoxUkraine, соціологічні міжнародні дослідження критеріїв розвитку держав, здійсненні UNDP, Legatum, Pisa Study Research Group.

Структура та обсяг

Письмова робота складається із вступу; трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Структура включає в себе три розділи, які в свою чергу поділяються на дванадцять підрозділів. Перший розділ містить чотири підрозділи, другий – п'ять, а третій – три підрозділи. Загальний обсяг роботи – 71 сторінка, разом із анотацією – 73.

РОЗДІЛ 1 ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

«Every educational system is a political means of maintaining or modifying the appropriateness of discourses with the knowledge and power they bring with them»

Michel Foucault

За Мішелем Фуко, кожна освітня система є засобом політики підтримування або видозміни відповідності дискурсів до знань і влади, яку вони собою представляють. Разом з тим Фуко наводить тезу, що у кожного суспільства наявний унікальний режим правди, який формує правила для визначення політики держави⁴. Це режим прийнятих суспільством типів дискурсу, яким довіряють і якими керуються при прийнятті рішень; наявні дискурси також певним чином диктують механізми розрізнення між правильними та хибними рішеннями.

Дискурс є комплексним явищем, яке включає в себе не тільки теми певної сфери, але й контекст, в якому ці теми постали в досліджуваній сфері. Малишева А. пояснює, що дискурс включає в себе соціальний контекст, який є зв'язною ланкою для учасників комунікації, її перебігом і сприйняттям кінцевого повідомлення⁵. Дискурси формують як прийнятні теми, так і

³ Pitsoe V., Letseka M. Foucault's Discourse and Power: Implications for Instructionist Classroom Management // Open Journal of Philosophy. 2013. Vol.3, №1, URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/47b8/63192af103a7b1b556560915bd89c529c2e6.pdf> Р. 25 (дата звернення: 01.06.2020)

⁴ Там само. – Р. 24.

⁵ Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с. 59 (дата звернення: 01.06.2020)

винятки для певної політики⁶. Таким чином, вони можуть бути як інструментом влади, так і її результатом, як будівельною опорою певних стратегічних рішень, так і руйнівною силою їхньої політики. Влада та знання – як дві сторони однієї медалі, дві сполучні ланки одного процесу; знання не відтворюють владні відносини між сторонами політичних процесів, проте вони містяться в їхньому дискурсі. Надалі наводяться поняття демократичної влади та формування освітньої політики у державі, яка слідує стратегії процесів демократизації.

1.1 Поняття державної освітньої політики

Державною освітньою політикою називають декілька явищ, які цей термін у себе включає. Першим є поняття «політики» як регулятивної сфери, яка контролює суспільство й орієнтована на реалізацію поставлених урядом освітніх цілей⁷. По-друге, явище «державної політики» також є частиною процесу, коли йдеться про офіційні дії держави в сфері освіти⁸. Третьою складовою є «освіта» як результат політики держави, який відображає рівень освіченості населення й соціокультурного збагачення суспільства⁹. Разом ці три аспекти визначають організовану й цілеспрямовану діяльність держави й недержавних акторів, які слідують одній освітній політиці. Така діяльність спрямована на розвиток освітньої системи як «провідного інституту демократичного суспільства» й визначає державну освітню політику певної країни.

⁶ Pitsoe V., Letseka M. Foucault's Discourse and Power: Implications for Instructionist Classroom Management // Open Journal of Philosophy. 2013. Vol.3, №1, URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/47b8/63192af103a7b1b556560915bd89c529c2e6.pdf> р. 25–26 (дата звернення: 01.06.2020)

⁷ Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття “державна освітня політика” // Державне управління: теорія і практика. 2011. №2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf> с. 6-7 (дата звернення: 01.06.2020)

⁸ Там само.

⁹ Там само.

Прийнято розрізняти терміни, які стосуються політики держави в певній сфері за англійськими поняттями «*politics*» та «*policy*». У слов'янських мовах необхідних відмінних слів на позначення цих понять не існує, незважаючи на те, що вони передають різне значення¹⁰. *Politics* трактується як змагання акторів за владу в певній сфері. У нашому випадку – політика як дії держави, спрямовані на отримання більшої ваги голосу при прийнятті рішень у сфері освіти. *Policy* ж перекладають радше як стратегію прийняття рішень у певній сфері. Для теми цього дослідження релевантним є саме визначення *policy* як стратегії, закладеної в освітній політиці України.

Визначення політики для контексту сфери освіти також допомагає зрозуміти Іванюк І. В. при розрізненні таких понять, як політика, управління та адміністрування¹¹. Політика в посібнику позначена як діяльність на стратегічному рівні, метою якої є визначення філософії, розробка стратегій та розподілення пріоритетів у галузі освіти (в контексті теми цієї роботи). Управління визначене як діяльність на тактичному рівні вирішення питань у певній сфері. В питаннях освітньої теми, наприклад, управління полягає в плануванні завдань, заданих стратегією політики, організації та керівництві процесами виконання, їхній контроль. Діяльність адміністрування ж у посібнику наведена як операційна, тобто визначена певними правилами й слідує їм, «визначена правовими актами, нормами»¹².

Освітня політика держави має бути динамічною й пристосованою до змін, оскільки ця сфера постійно перебуває під впливом трансформаційних процесів інших галузей. Наприклад, економічні та суспільні процеси, події в галузі безпеки та оборони впливають на державні видатки для сфери освіти. Ці взаємозв'язки напряду показують вплив на спроможність держави вчасно реагувати на потреби ринку освіти: забезпечувати необхідним фінансуванням

¹⁰ Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду // Наукові записки. 2000. №18. С. 31.

¹¹ Іванюк І. В. Освітня політика : навч. посіб. Київ : Ун-т «КРОК», 2006. 172 с.

¹² Там само. С.10.

інноваційні технології, реформаторські ідеї нових законопроектів та кадрову поповненість для балансу між кількістю студентів на одного викладача, наприклад. Відповідно, як зміни економічно-соціального стану суспільства впливають на перебіг та рішення, прийняті в галузі освітньої політики, так і сама освітня політика має змогу регулювати процес забезпечення компетентних освічених спеціалістів для ринку праці, акумулювати інвестиції та змінювати на краще економічну ситуацію. Таким чином, компетентні рішення на державному рівні щодо вираженої системи освітньої політики є ключем до сталого розвитку держави. Безсумнівно важливим є правильне розставлення пріоритетів під час прийняття стратегічних рішень у сфері освітньої політики¹³.

1.2 Демократизація та її зв'язок із освітньою політикою

Демократичний лад є цінністю сучасного економічно розвиненого суспільства. У такому суспільстві на демократію вказують два основні критерії¹⁴. Визнання протилежних інтересів та усвідомлення того, що вони можуть бути чинниками взаємоконтролю серед людей є першим критерієм. Вільна взаємодія між соціальними групами є другим критерієм демократичного ладу. Суспільне життя в освітньому середовищі, де є природня прогресивна атмосфера прийняття інновацій та амальгами інтересів є найбільш привабливим для людей. У таких суспільствах вищий рівень задоволення життям і в середньому вищі економічні показники. За даними Statista, перші чотири країни в рейтингу за найвищим соціальним прогресом у 2019 році є Норвегія, Данія, Швейцарія та Фінляндія¹⁵. Три країни з цього

¹³ Мельник Я. Тенденції розвитку державної освітньої політики в Україні // Державна політика. 2012. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/2/04.pdf> с.66-70 (дата звернення: 01.06.2020)

¹⁴ Д'юї Д. Демократія і освіта. Львів : Літопис, 2003. С. 73.

¹⁵ Country ranking by Social Progress Index in 2019 // Statista : [сайт]. 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/256975/worldwide-index-of-social-progress/> (дата звернення: 01.06.2020)

списку є в топі світового рейтингу процвітання Legatum за 2019 рік¹⁶. На додаток, за даними дослідження The Economist 2019 року, Норвегія, Фінляндія Данія та Швейцарія є в десятці країн світу за показниками рівня демократії, який включає в себе такі критерії, як електоральний процес і плюралізм, функціонування уряду, участь у політичному житті, політичну культуру та цивільні права¹⁷. І так само мешканці трьох із цих країн визнані найщасливішими у світі в 2019 році¹⁸. З цими показниками пов'язаний і рівень освіченості жителів цих чотирьох держав – усі чотири ввійшли в двадцятку країн з найвищим, за світовим стандартом, рівнем освіти, згідно з дослідженням 2019 року¹⁹. Таким чином, можемо стверджувати, що політика демократизації напряму пов'язана з освітою.

Стратегічно вибудована державна освітня політика разом із залученням до освітнього процесу урядових та недержавних організацій здатна підвищити критичну масу освічених громадян та вплинути на ефективне виконання реформаторських процесів інших галузей, які матимуть змогу перейняти досвід вертикально-горизонтального управління та прийняття рішень²⁰. Крім того, процес демократизації напряму потребує наявності критичної маси освіченого населення. Уряд, який зосереджується на виборчому праві, приречений на поразку у випадку, якщо виборці є неосвіченими²¹. А якщо

¹⁶ The Legatum Prosperity Index 2019 // Prosperity : [сайт]. URL: <https://www.prosperity.com/rankings> (дата звернення: 01.06.2020)

¹⁷ Democracy Index 2019. A Year Of Democratic Setbacks And Popular Protest // The Economist. Intelligence Unit. 2020. URL: <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index-2019.pdf&mode=wp&campaignid=democracyindex2019> р. 10 (дата звернення 03.06.2020)

¹⁸ World's Happiest Countries 2019: Finland Comes Top Ahead Of Nordic Neighbours // Independent : [сайт]. 2019. URL: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/happiest-countries-world-2019-winner-finland-bhutan-denmark-norway-iceland-a8831576.html> (дата звернення: 01.06.2020)

¹⁹ Sullivan J. The Most Highly Educated Countries in the World // Work and Money : [сайт]. 2020. URL: <https://www.workandmoney.com/s/most-highly-educated-countries-6fabe5f8fd6e4a53> (дата звернення: 01.06.2020)

²⁰ Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки*. 2000. №18. С. 34.

²¹ Д'юї Д. Демократія і освіта. Львів : Літопис, 2003. С. 73-74.

суспільство не визнає наявну владу, то мусить саме проявити потенціал до створення політики, управління нею, ініціативність в самоврядуванні, чого також без належного рівня освіти не досягнути. Джон Д'юї наголошує на тому, що демократія – це явище більше за форму врядування; демократія проявляється через спосіб співжиття людей, коли приймаються різні точки зору та індивідуальні інтереси в групі людей²². Таким чином, в утопічному демократичному суспільстві не існує класових, національних та расових бар'єрів.

Отже, в процесі демократизації освітньої політики, згідно з вищенаведеними уявленнями про взаємозв'язок демократії та освіти, першочергові акценти мають бути розставлені на навчання навичкам толерантності та ініціативності. Ці дві базові характеристики, у випадку ефективно побудованої освітньої політики, екстраполюються в ставлення громадян один до одного, до навчання та на взаємодію владних структур.

1.3 Вплив нерівноправ'я на процеси демократизації

Для дослідження державної освітньої політики важливим є розглянути поняття рівноправ'я в контексті теорії демократизації освіти. Кореляція понять рівноправ'я та демократизації наводиться у статті Хоула К., в якій роз'яснюється чому відсутність рівноправ'я у певному політичному режимі не має впливу на процеси демократизації²³. Крістіан Хоул наводить приклади двох доктрин, які висвітлюють протилежні аргументи щодо асоціації рівноправ'я з типом політичного режиму.

Перша стверджує, що авторитарні режими менш схильні до переходу на демократичний лад, тому що політичні сили, які підтримують диктаторську владу, відповідно менш схильні піддаватися процесам демократизації

²² Там само.

²³ Houle C. Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation but Does Not Affect Democratization // World Politics. 2009. №61. P. 592–594.

(відповідно, і вплив на демократизацію освітньої політики в такому режимі спостерігається мінімальний). Це відбувається через те, що таке правління має страх перерозподілу влади за умов високого рівня нерівноправ'я в країні; таким чином, створюються рівні, але обмежені права для певних верств населення.

Друга доктрина стверджує, що освіта напряду пропагує демократію з огляду на те, що освічені люди менш схильні піддаватися екстремістським поглядам та приєднуватися до подібних політичних течій та рухів. Населення в егалітарних країнах зазвичай більш освічене, а відсутність рівних прав для народу – навпаки, перешкоджає демократизації шляхом пригнічування розвитку освіти.

На підтримку другої доктрини Крістіан Хоул наводить аргумент Ліпсета про країни з великою часткою середнього класу. У ньому наявне також і відносно рівномірне розподіленням фінансових надходжень у державній казні. Ліпсет описує відповідальність середнього класу за пропагування демократії в таких країнах, бо серед їхніх представників найрідше трапляються ті, хто підтримують екстремістські політичні рухи.

Отже, дискурс освітньої політики в егалітарних та елітарних державах абсолютно відмінний, оскільки владні структури керуються різним знанням щодо цілей механізмів прийняття рішень та стратегії їхнього втілення і, відповідно, мають різну мету в своїй основі²⁴.

1.4 Політична культура як показник розвитку політичної свідомості громадян

Нерозвиненість політичної культури в суспільстві може бути проблемою на шляху до демократизації²⁵ освітньої політики. Визначальною

²⁴ Там само.

²⁵ Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства // НаУКМА. 2004. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Riabov_Osoblyvosti.pdf с. 9–10 (дата звернення: 01.06.2020)

складовою сучасних політичних систем є політична культура. Демократію узагальнено називають станом світосприйняття, який люди виражають через уявлення про власні обов'язки та права, можливості та роль влади в їхньому житті²⁶, що і є складовими усвідомленої політичної культури громадянина. Тому й боротьба за демократію визначається сталою спроможністю держави в створенні сприятливих умов для опанування населенням необхідного рівня політичної освіти та культури, які плекають в людях здатність формувати власні політичні вподобання, об'єктивно оцінювати політичні програми, надавати перевагу певній партії або її лідеру на виборах²⁷. Свої уявленнями про становлення статусу явища політичної культури в майбутньому Френсіс Фукуяма описав у праці «Майбутнє демократії: верховенство культури» (з англ. «*Democracy's Future: the Primacy of Culture*»)²⁸. У цій праці автор наголошує, що ліберальна демократія вже досягла рівня боротьби за владу в площині природи інституцій. Саме тому, як можна зрозуміти з цього твердження, осередком творення демократії не вважаються інституції. Процес демократизації в суспільстві набирає оборотів саме завдяки індивідам із високим рівнем політичної культури, а не організаціям. Тож, наступним рівнем становлення демократичної свідомості після інституційного є розвиток політичної освіти та культури громадян.

Рябов С. пояснює у чому полягає важливість громадянської освіти та підвищення рівня політичної культури. Перше – це громадянська освіта. Вона є ключовим чинником політичної соціалізації особистості, яка в перехідному демократичному суспільстві відіграє вузлову роль розвитку уявлень про вартість прав і свобод кожної людини.

²⁶ Там само.

²⁷ Glaeser E., Ponzetto G., Shleifer A. Why Does Democracy Need Education? // National Bureau of Economic Research Working Paper Series. Cambridge, 2006. №12128. С. 16.

²⁸ Fukuyama, F. Democracy's Future: The Primacy of Culture // Journal of Democracy. 1995. Vol.6, №1. URL: <https://muse.jhu.edu/article/16648> p. 7-14 (дата звернення: 01.06.2020)

Друге – це розвиток політичної культури в індивідуальному (кожної особистості), локальному (місцевої громади) та глобальному (політичної системи, в якій існує місцева громада) значенні. Важливими вміннями освіченої особистості вважаються також здатність захищати власні права, вміти розв’язувати проблеми громадського життя та бути його активним членом. Автор зазначає, що в демократичному суспільстві відбувається неперервний пошук рівноваги між слідуванням приписів інституційних структур та їх постійним оновленням²⁹. Члени демократичних суспільств потребують той мінімум знань ідеалів і цінностей, що складають основу демократичної політичної культури, який дозволить органічно співіснувати з інституціями. Цей комплексний пункт потребує громадянської освіти, проте має на увазі значно ширший у своєму функціоналі спектр розуміння функціонування політичної системи й індивіда в ній. Тобто політична культура має в основі не лише знання базових прав людини, їх застосування й дотримання, знання того, як організоване суспільство з його органами врядування, але й освіченість у плані здатності відстояти власні права, коли влада обмежує їх. У сутність демократичної громадянської освіти вкладають також ціннісні категорії свободи, справедливості, рівності можливостей, солідарності, міжкультурного взаєморозуміння, захисту довкілля, відданості мирному суспільному порядку тощо³⁰.

Якщо підходити до теми демократії та освіти філософськи, також стає зрозуміло, що політична культура є невід’ємною частиною освітньої політики. Сфера освіти перебуває під постійною дією зміни контексту, оскільки світовий прогрес загалом не стоїть на місці, а вносить корективи в методи та засоби

²⁹ Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства // НаУКМА. 2004. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Riabov_Osoblyvosti.pdf с. 3 (дата звернення: 01.06.2020)

³⁰ Там само.

комунікації між людьми³¹. Таким чином твориться дискурс освіти, освітньої політики, освіти та демократизму як визнання й прийняття демократії. Зміни, які приносить новий контекст в освіту, можуть відбуватися під впливом різноманітних соціокультурних, політичних, економічних, пов'язаних між собою, а не таких, які існують окремо один від одного, обставин³². Малишева А. у своїй статті описує, що ці зміни характеризуються переходом суспільств до нового типу співіснування; у науковій літературі цей тип називають «інформаційним суспільством»³³. Сфера освіти, як і інші соціальні інститути, перебуває під впливом цих глобальних трансформацій і динамічного розвитку. З одного боку, соціальні зміни не існують окремо від кожної людини, а чинять навіть частково інвазійний вплив на формування особистості протягом усього її або його життя. Проте з іншого боку, за Предборською І., сучасні соціокультурні тенденції свідчать про розвиток системи освіти, в якій кожна людина усвідомлює й реалізує глобальну відповідальність за свої вчинки, участь у суспільному житті й здобутку знань, генерування ідей і привнесення їх в дискурс освіти³⁴. Йдеться про зміну вектору впливу трансформативних процесів – не система диктує людині, а людина вносить корективи в систему, згідно власного світосприйняття. Малишева А. стверджує, що принципи формування освітньої політики є кінцевими орієнтирами будь-якої освітньої діяльності в державі, тому вони мають співпадати і зі стратегічними орієнтирами населення, означеними соціокультурним контекстом³⁵.

³¹ Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с. 59 (дата звернення: 01.06.2020)

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

Зміцнення та розвиток демократії в державі залежить не лише від владних структур, конкретної політичної сили чи лідера думки, а від усього населення. Відповідно, на процеси демократизації впливають результати вдосконалення політичної культури й освіти населення. Важливим суб'єктом цього дослідження є й політичні партії як об'єднання членів суспільства із важелями внесення конкретних значущих коректив у цього існування, оскільки вони мають важелі впливу на розвиток політичної культури та освіти, загалом на формування безпосередньо освітньої політики.

РОЗДІЛ 2 ЗМІНИ В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Демократизація освітньої політики має певні перешкоди в процесі становлення суспільства перехідного типу, — до такого типу можна віднести українське суспільство. Перехідний тип характеризується трансформацією двох значущих сфер у житті громадян – культурі та управлінні³⁶.

Перше – культура суспільства як сфера життя, що змінюється, свідчить передусім про перехід до нового рівня освіченості. Також ознаками перехідного суспільства вважають прогрес у сфері технологій та політичного середовища, переоцінку релігійних, моральних цінностей певного суспільства. Часто до змін у культурі перехідного суспільства відносять і появу нових течій у мистецтві, яке відображає соціальні та політичні трансформативні процеси, через які проходять люди.

Друга сфера трансформації перехідного суспільства – управління. Шляхом появи нових політичних інститутів, які пропагують активність в участі життя суспільства, формується й утверджується політична культура. Наявність розвиненої політичної культури серед усіх верств населення сьогодні відрізняє Україну від інших більш інституалізованих держав. У таких країнах простежується висока ангажованість суспільства в процесах місцевого самоврядування; ціннісним фактором у них є демократичність формування владних структур і процедур їхнього функціонування.

Однією з причин поширюваної в Україні політичної некомпетентності й апатії громадян, що викликає серйозні перешкоди у встановленні демократичного врядування і формуванні громадянського суспільства, є нерозвиненість демократичної політичної культури, несформована система

³⁶ Голубь В. В. Соціальна модернізація в контексті реформ перехідних суспільств // Наукова періодика України : [сайт]. 2011. С. 6. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeBu_2011_1_10.pdf с. 6 (дата звернення: 01.06.2020)

демократичної громадянської освіти, відсутність відповідного дидактичного досвіду³⁷.

Демократія починається не з урядів, а з самих людей. Здійснюючи суспільну модернізацію, поряд з реформуванням державно-адміністративного апарату, оновленням законодавства потрібно домагатися змін у політичній свідомості людей, укорінення в ній відповідного демократичному суспільству смислу свободи, права та відповідальності, поширення конституційної освіченості, культури цивілізовано домагатися задоволення законних інтересів.

Для того, щоб справити реальний вплив на розвиток і зміцнення демократії, слід робити ставку не на того чи іншого політика, а на все населення, на вдосконалення політичної культури й громадянської освіти населення. Саме тому важливим суб'єктом цього дослідження є політичні партії та їхня діяльність у становленні освітньої політики України.

2.1 Вплив політичних партій на процеси демократизації

Демократична система управління державою потребує ефективну роботу політичних партій; саме вони здійснюють кроки інтеграції інтересів різних соціальних груп у численних галузях законодавства країни. Політичні партії є провідним суб'єктом демократизації політичної системи перехідного суспільства; вони виконують роль об'єднувальної ланки між суспільством та державою в електоральному процесі; від них очікується виконання функції самоврядних політичних організацій, які виконують роль соціальних «ліфтів», які виховують і просувають професійних політиків до владних структур³⁸.

³⁷ Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства // НаУКМА. 2004. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Riabov_Osoblyvosti.pdf с. 9 (дата звернення: 01.06.2020)

³⁸ Поліщук І. О. Модернізація партійної системи як засіб демократизації політичного режиму України. Політичні інститути та процеси // Політичне життя. 2018. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5927/5956> с. 83 (дата звернення: 01.06.2020)

Політичні партії з вираженою ідеологією та конкретними цілями мають певне бачення взаємодії суспільства в різноманітних сферах його існування. Від інших політичних організацій (наприклад, політичних рухів, лобіїстичних організацій чи груп інтересів) партії відрізняються своїми повноваженнями здійснювати політичну владу, впливати на прийняття або відхилення законопроектів, тобто буквально втілювати в життя своє бачення певного питання, на яке може вплинути політичне рішення³⁹. Ісаєв К. наголошує на тому, що в демократичній державі вищим органом законодавчої влади є парламент і це його першочергова функція⁴⁰. Автор також наводить критерій, за яким можна відрізнити конструктивні партії в парламенті від популістських, – це кількість запропонованих і доведених до розробки партійною фракцією суспільно важливих законопроектів.

До функцій політичних партій відносять збір та донесення інтересів громадян до вищих владних структур у формі державних стратегічних рішень, формування уряду для здійснення державної політики. У випадку з демократизацією освітньої політики, від політичних партій залежить агрегація освітніх потреб різних груп населення та процес реалізації необхідних кроків для створення сприятливого освітнього середовища плюралізму: екстраполяція філософії рівноправ'я та толерантності в освітніх закладах для узгодження різних соціальних інтересів, управління наповненням освітніх програм, яке відповідає затребуваності ринку праці тощо.

Особливою є роль партій у перехідних політичних системах, якою є, наприклад, українська. Перехід від авторитарного режиму до демократичної системи влади характеризується й своєрідним функціонуванням політичних партій⁴¹. Наприклад, форма правління в Україні пережила перехід від

³⁹ Ісаєв К. Роль політичних партій в сучасній демократичній системі управління. Суспільна політика. 2011. С. 122. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/3/05.pdf> с. 122 (дата звернення: 01.06.2020)

⁴⁰ Там само. С. 125.

⁴¹ Основи демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін]. Київ, 2002. С. 325.

президентсько-парламентської до парламентсько-президентської (якою її в той період називали, проте це не повністю передає реальний стан речей в управлінні державою) після подій 2014го року. У тексті Конституції, який діє з 2014 року, зменшилися попередні повноваження президента й збільшилися повноваження Верховної Ради.

Експерти вважають більш доцільним називати форму правління в Україні прем'єрсько-президентською, тому що саме її рисою є надання парламенту повноважень на звільнення прем'єра⁴². На противагу такій назві, президентсько-парламентська б мала на увазі надання президенту повноважень для формування уряду перед представниками політичних партій. Шевченко Т. застерігає, що навіть у прем'єрсько-президентській республіці влада може виявитися повністю сконцентрованою в особі президента, якщо не тільки лідер партії стає лідером президентських виборів, але і його партія виривається вперед на парламентських виборах⁴³. Таким чином партія президента формує більшість і здатна без формальних повноважень звільнити прем'єр-міністра; це не буде вважатися ні порушенням Конституції, ні авторитаризмом. Автор цього тезису Тарас Шевченко також висвітлює здатність назви терміну формувати певний дискурс навколо нього. Він заявляє, що сама назва «парламентсько-президентська» часто наводить людей на думку, що у Верховної Ради, представників партій, має бути більше повноважень за президента, бо саме парламент вказується на першому місці. А от осмислення форми правління як прем'єрсько-президентської наводило б на асоціацію зі збільшення повноважень прем'єра, тобто уряду, а не Верховної Ради.

Отже, партійна діяльність позитивно впливає на процеси демократизації, коли їй вдається досягати компромісів при прийнятті рішень,

⁴² Шевченко Т. Чи справді Україна парламентсько-президентська республіка? // Українська Правда. Блоги : [сайт]. 2020. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tshevchenko/5e25e8da98e33/> (дата звернення: 01.06.2020)

⁴³ Там само.

тому що саме так можливо якнайширше врахувати відмінні інтереси різних груп населення. Таким чином партії й виконують ціль власної діяльності – здійснювати вплив на політичні рішення, завоювати владу й довіру виборців.

2.1.1 Вплив партій на формування освітньої політики

Політичні партії є безпосередніми учасниками процесу творення освітньої політики. Верховна Рада – парламент, – єдиний законодавчий орган України. Компетенції українського парламенту визначені Конституцією України Розділом IV. У статті 81 цього розділу вказано, що повноваження народного депутата України припиняються в разі, якщо він(вона) обраний(-а) від однієї політичної партії або блоку політичних партій, але не входить до депутатської фракції цієї політичної партії в парламенті⁴⁴. Таким чином, стає зрозумілим, що члени політичних партій є депутатами Верховної Ради України й насамперед мають вплив на формування законопроектів, в тому числі й освітніх. По-друге, робота партій поза написанням законопроектів також є складовою їхнього впливу на формування освітньої політики.

Партії є суб'єктами політичної освіти та культури громадян не тільки під час виборчих кампаній, але й у періоди між ними. Діяльність партій грає важливу роль у формуванні політичної культури населення, як і в прийнятті освітніх законопроектів. Загалом, політична культура є складовою громадянської освіченості людини. Сьогодні до цього комплексного поняття відносять навички фільтрування правдивої інформації від сфабрикованої; «fake news» (з англ. мови, – сфабриковані новини) можна вважати вірусом, який отруює здорову конкуренцію між політичними силами, здатність громадян приймати виважені рішення й таким чином перешкоджає процесам демократизації. Здатність виборців критично сприймати новини та потоки

⁴⁴ Конституція України - Розділ IV ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ // Президент України : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-iv> (дата звернення: 01.06.2020)

інформації з медіа надає можливість партіям втримати виборців, які не віддадуть свій голос іншій партії в наступних виборах в результаті пропаганди⁴⁵.

Політично свідоме й освічене населення є невід'ємною складовою дискурсу демократичного суспільства. Вірність політичним поглядам та здатність обґрунтувати свої політичні вподобання свідчить про рівень як загальної освіченості громадян, так і їхньої політичної культури. Загальновідомо, що життя поза політикою в глобалізованому світі, а особливо в сьогоденні українського суспільства, не існує⁴⁶. Тому представники та управлінці політичних партій мають стратегічно акцентувати політичну освіту в своїй роботі, фінансово підтримувати ініціативи місцевих освітніх закладів та самим її проявляти, наприклад, організацією тематичних навчальних зустрічей, ігор та відкритих уроків, які відображають цілі та досягнення освітньої політики країни.

Третім засобом впливу на творення освітньої політики силами політичних партій є їхня робота з власними програмами. Роль політичних партій в освітній політиці виражається поширенням ідеологічних засад власних політичних програм. Цей вид діяльності також може бути розцінений як компонент політичної освіти; своє прагнення підвищити політичну свідомість людей, висловити повагу цінностям демократії політична партія демонструє пропагуванням ідей, закладених у власних програмах⁴⁷. Поширення засадничих ідей партією може спричинити підвищення ідеологічної свідомості як її членів, так і населення. Важливо наголосити на тому, що кінцева мета партійної діяльності не має бути винятково її

⁴⁵ Кулаков А. Освітній ценз для виборчої системи, або Уроки для України // Українська правда : [сайт]. 2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2016/11/9/7126309/> (дата звернення: 01.06.2020)

⁴⁶ Дубинянський М. Поза політикою // Українська правда : [сайт]. 2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/2/7182116/> (дата звернення: 01.06.2020)

⁴⁷ Концепція політичної освіти в Україні / [Дем'янчук О. П., Жадан І. В., Кальниш Ю. Г. та ін] // Konrad Adenauer Stiftung : [сайт]. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=c4357339-d4ff-aef7-2ca0-0-000000000000&groupId=252038 (дата звернення: 01.06.2020)

рекламною кампанією. Інакше така діяльність набуває популістських настроїв. Необхідно з метою поширення політичної освіти агрегувати навколо своєї суспільної групи однодумців для представлення інтересів якомога більшої кількості громадян, щоб їхні потреби та цінності також були відображені в законодавстві. Саме таку діяльність політичних партій можна було б назвати демократичною.

2.1.2 Програми українських політичних партій у сфері освіти та науки

Перед тим, як детальніше розглянути особливості законопроектів «Про освіту» 2012, 2014, 2017 та 2019 років, необхідно проаналізувати, члени яких партій склали більшість у парламенті цих періодів. Таким чином, ми отримаємо відповідь на те, програми яких партій були найповніше реалізовані шляхом прийняття того чи іншого законопроекту.

Спершу розглянемо законопроекти, прийняті депутатами VII скликання 2012–2014 рр. Найчисельнішими п'ятьма партіями цього скликання були «Партія регіонів» (78 членів), політична партія «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (71), Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (38), «Комуністична партія України» (34) та політична партія Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (30).

Аналітики VoxUkraine провели дослідження партійних програм учасників виборів 2014 року для Української Правди⁴⁸. Для питання цього дослідження про зміни освітньої політики релевантними є саме два пункти, що стосуються питання освіти в розглянутих політичних програмах. Перший стосується критерію «Можливості виконання й практичності»: спостереження показують, що цілі багатьох партій ледве досяжні; наводиться приклад Комуністичної партії України (КПУ), яка отримала найнижчий бал за

⁴⁸ Порівняння програм політичних партій від VoxUkraine // Українська Правда : [сайт]. 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/21/7041350/> (дата звернення: 01.06.2020)

цим критерієм, тому що партія обіцяє безкоштовну освіту для значної частини населення (крім того, охорону здоров'я та житло); звідси бачимо, що навіть найбільш мейнстримні партії схильні до перебільшення обіцянок, коли питання стосується суспільного блага, такого, як доступна освіта. Другим пунктом, який впадає в очі під час перегляду контент-аналізу партійних програм, є відсутність категорії «освіта» серед основних пріоритетів у партійних програм. «Самопоміч» виявилась єдиною партією, в результаті контент-аналізу чияї було виведене часте ключове слово «освіта». Отже, партійні програми 2014 року не ставили за пріоритет питання освіти в порівнянні з темами інтересів бізнесу, державної суверенності, реформ із протидії корупції, євроінтеграції та енергетики країни.

Другим кроком є розгляд прийняття законопроектів народними депутатами VIII скликання 2014–2019 рр. У цьому скликанні вказаний наступний перелік за партійними списками: Партія «Блок Петра Порошенка» (80 членів парламенту), Політична партія «Народний Фронт» (76), Політична партія «Об'єднання «САМОПОМІЧ» (33), Політична партія «Опозиційний Блок» (27), Радикальна Партія Олега Ляшка (26), політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (19).

Спеціалісти Школи Політичної Аналітики НаУКМА (ШПА) провели аналіз програм політичних партій 2019 року саме за критерієм гуманітарного розвитку⁴⁹. Згідно з результатами дослідження, пункти, які стосувались питань освіти, були наявні в кожній з проаналізованих програм, окрім програми партії «Сила і Честь» (СіЧ). Свої позиції щодо того, чи має бути освіта безкоштовною, висловили в програмах двох партій: «Європейської Солідарності» («ЄС») та «Батьківщини». У програмі «ЄС» стверджується, що тільки базова освіта має бути повністю безкоштовною, в той час як вища може надаватися безоплатно тільки обдарованим дітям та дітям соціально вразливих

⁴⁹ Аналіз програм політичних партій: гуманітарний розвиток // Школа політичної аналітики НаУКМА : [сайт]. 2019. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/programs-humanitarian-development/> (дата звернення: 01.06.2020)

верств населення. У програмі «Батьківщини» наводиться позиція, за якої вони підтримують тезу, що отримання освіти від початкового до вищого рівня повинне бути безкоштовним. Для цього в програмі партії пропонують запровадити єдиний шкільний податок. Крім того, в програмі йдеться про запровадження принципу «гроші ходять за дитиною». Це б дозволило державі оплатити навчання як в приватному, так і в державному закладі. Ідею роздержавлення освіти та підтримки приватного освітнього сектору висловлено в чотирьох програмах політичних партій, – «Батьківщини», «Опозиційної платформи – За життя» (ОПЗЖ), «Слуга народу» (СН) і «ЄС».

Важливим пунктом програм є підтримка українською освітньою політикою новаторської ідеї lifelong learning (з англ., – навчання протягом усього життя). Програми партій «ЄС» та «Української стратегії Гройсмана» (УСГ) про lifelong learning пишуть як про створення та становлення системи освіти для дорослих. Так вони підтримують філософію того, що люди навчаються протягом усього життя, а не тільки в закладах освіти до моменту отримання диплому і ця думка стає частиною дискурсу української освітньої політики; також це частково позбавляє українську освіту радянської стигми щодо єдиної професії для кожної людини, в рамках якої вона має працювати все життя. Крім того, партії «ЄС», «Голос», «УСГ» та «ОПЗЖ» висловлюють підтримку розвитку професійно-технічної освіти й залучення роботодавців до розробки змісту освітніх програм, що безперечно в теорії має позитивний вплив на відповідність кваліфікації випускників до потреб ринку праці. У ШПА відзначають, що в програмах українських партій «Голосу» та «ЄС» підтримується реалізація принципу інклюзивності в освіті.

2.2 Законопроекти як результат освітньої політики 2012-2014 років

Законопроект 2012 року може вважатися відліком реформаторських змін української освітньої політики, оскільки саме з нього почалися зміни

фінансових повноважень вищих навчальних закладів⁵⁰. До кінця 2012 року діяли правила, за яких ВНЗ не могли самостійно розпоряджатися коштами, навіть тими, які самі заробляли. Відсутність необхідної фінансової автономії була визнана однією з основних недоліків освіти в Україні⁵¹. У поєднанні з неефективністю державного фінансування та корумпованістю ВНЗ, наприклад, впровадження нових навчальних програм, було неможливим. Системне реформування вищої освіти стало процесом, який затягнувся на роки. Лише в 2014 році законопроект «Про вищу освіту», який допрацьовувався робочою групою на чолі з ректором КПІ М. Згуровським отримав необхідні важелі для його імплементації⁵². 2014 рік був багатий на суспільно важливі події, які дали поштовх для подальшого втілення реформаторських ідей законопроекту 2012го та розробки ефективної освітньої політики, для якої пріоритетною є автономія для ВНЗ та системна здорова конкуренція вищих навчальних закладів.

Згідно з даними порталу громадських експертів «Освітня політика»⁵³, лише за 2014 рік можна виокремити наступні десять подій, які значно вплинули на українську освітню політику. Перше місце надають патріотичному піднесенню в школах та інститутах. Характерною ця подія є саме для 2014 року через те, що з початком військової агресії на сході України необхідною стала нетривіальна підтримка армії, яку показали численні волонтерські рухи.

Другою знаковою подією експерти називають нову команду Міністерства Освіти та Науки України (МОН). По 23 лютого 2014 року МОН очолював Табачник Дмитро Володимирович, коли з 27 лютого на зміну йому

⁵⁰ Орлова І. Реформа освіти в Україні // Open Society Foundations. 2013. №8. URL: https://eba.com.ua/static/members_reviews/Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf с. 2 (дата звернення: 01.06.2020)

⁵¹ Там само. С. 3.

⁵² Там само. С. 12.

⁵³ Визначено ТОП 10 подій в освіті у 2014 році // Урядовий портал : [сайт]. 2014. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247847859> (дата звернення: 01.06.2020)

прийшов Квіт Сергій Миронович. До роботи міністром в уряді Арсена Яценюка Сергій Квіт керував Києво-Могилянською академією. Радником міністра освіти та науки з березня 2014 року була Ганна Новосад (яка у свою чергу стала міністеркою 29 серпня 2019 року). Ключовою особою міністерської команди Квіта називають Інну Совсун:

«Головною бойовою одиницею Квіта була та залишається його заступник МОН...Інна Совсун: викладач «могилянки», член соросівської «Опори», керівник CEDOS та віце-президент Київської школи економіки. Саме вона акумулювала усі грантові транші та призвела до Квіта юну Ганну Новосад, стипендіатку Сороса на управління з міжнародних справ. А також Єгора Стадного, який нині займає посаду заступника міністра освіти», – зазначали журналісти УНІАН⁵⁴.

Третьою знаковою подією 2014 року став Закон України «Про вищу освіту», яким були запроваджені нові принципи роботи системи сектору вищої освіти. Детальніше особливості та новітні положення цього закону викладені у наступному підрозділі.

Четвертою подією названі кроки до дебіюрократизації української школи та початок курсу на утвердження принципів свободи педагогічної думки та дії. За словами Павла Полянського, по-перше, Міністерством було скасовано абсурдну і потенційно корупційну заборону на використання підручників, надрукованих до 2010 року; по-друге – скасовано платні збірники однакових для всіх шкіл завдань державної підсумкової атестації і надано право школам самостійно визначати завдання для ДПА⁵⁵. Ці зміни є невід’ємною частиною демократизації української освітньої політики.

⁵⁴ Останнім представником «команди Квіта» в Міносвіти залишається Стадний – ЗМІ // УНІАН : [сайт]. 2020. URL: <https://www.unian.ua/politics/10933238-ostannim-predstavnikom-komandi-kvita-v-minosviti-zalishayetsya-stadniy-zmi.html> (дата звернення: 01.06.2020)

⁵⁵ Українська освіта – 2014. ТОП 10 подій // Укрінформ. 2014. URL: https://youtu.be/UpE_GM738OM (дата звернення: 01.06.2020)

П'ятою подією 2014 року експерти називають початок реформування власне змісту освіти. Шостою – початок антикорупційних дій в освіті, на перешкоді яким раніше стояли непрозорі схеми бюрократичної системи освітньої політики України. Сьома подія 2014го – це підготовка концепту проекту розвитку освіти до 2025 року (Георгій Касьянов – керівник групи стратегічного розвитку «Освіта»). Восьмою є практичне включення батьків (виникнення незалежного батьківського руху), це нове явище, тому що є прагнення глобальної зміни. Ця подія свідчить про необхідну для змін мобілізацію суспільства. Дев'ятою подією освітньої політики 2014 року називають зміни в зовнішньому незалежному оцінюванні (ЗНО). Десятою є зміна принципу відбору підручників.

Частина наведених вище подій вплинула на ескалацію й готовність проекту нового Закону «Про вищу освіту» 2014 року, інша частина – стала його результатом. У наступному підрозділі буде детальніше розглянутий Закон «Про вищу освіту» 2014 року, його особливості в контексті змін в освітній політиці України протягом 2014–2019 років.

2.3 Особливості закону «Про вищу освіту» 2014 року

Міністерство Освіти та Науки України до 2014 року фактично не виконувало своєї основної функції – формування та планування освітньої політики, як зазначала на конференції з питання прийняття цього закону перший заступник міністра освіти Інна Совсун⁵⁶. Новий підхід Закону «Про вищу освіту» 2014 року мав на меті змінити «чітку вертикальну» модель адміністративного управління вищими навчальними закладами (ВНЗ) на таку, де ВНЗ підзвітні радше власним працівникам та студентам у першу чергу, а не керівникам Міністерства⁵⁷.

⁵⁶ Закон "Про вищу освіту" вступає в дію з 6 вересня // Освіта.ua : [сайт]. 2014. URL: <https://osvita.ua/vnz/42379/> (дата звернення: 01.06.2020)

⁵⁷ Там само.

Цей закон розробляла робоча група на чолі з Михайлом Згуровським, ректором «Київського політехнічного інституту» з 2012 року. Під час редагування змісту пропозиції закону до уваги було взято тисячі зауважень і правок, тож звісно наявна численна кількість нових упрощень⁵⁸. Надалі будуть розглянуті тільки дотичні до теми демократизації освітньої політики моменти Закону «Про вищу освіту» 2014 року, які є релевантними для цього дослідження.

Новаторство Закону «Про вищу освіту» полягає в ідеї надати університетам автономію в академічній, організаційній та фінансовій сферах⁵⁹. Знаковим є створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Згідно з Частиною 1 Статті 17 Розділу V «Забезпечення якості вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 першої редакції, *«Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим цим Законом на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти»*⁶⁰. Вища акредитаційна комісія (ВАК) та Державна акредитаційна комісія (ДАК) раніше виконували аналогічні функції⁶¹. Вищезазначене агентство відтак відповідає за контроль академічного плагіату в поданих до захисту дисертаціях. За Частиною 6 Статті 6 «Атестація здобувачів вищої освіти» Розділу II про рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти, *«скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за поданням Комітету з питань етики у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, та може бути*

⁵⁸ Рада проголосувала новий закон про вищу освіту: у вузів буде більше автономії // Українська Правда. Життя : [сайт]. 2014. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/07/1/173712/> (дата звернення: 01.06.2020)

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701> (дата звернення: 01.06.2020)

⁶¹ Рада проголосувала новий закон про вищу освіту: у вузів буде більше автономії // Українська Правда. Життя : [сайт]. 2014. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/07/1/173712/> (дата звернення: 01.06.2020)

оскаржене відповідно до законодавства»⁶². Також у Розділі XI, Статті 69 Частині 6 йдеться про обов'язкове часткове або повне оприлюднення наукових робіт вищими навчальними закладами як спосіб боротьби з академічним плагіатом.

Крім того, за новим Законом, усім вищим навчальним закладам надається право остаточного присудження наукових ступенів (за статтею 32 частиною 1 абзац 12)⁶³. Як до, так і після прийняття цього закону, захист дисертацій відбуватиметься у спецрадах, контроль за формуванням складу яких здійснюватиме Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Проте рішення про присудження наукових ступенів уже будуть приймати самі навчальні заклади, а не в ДАК.

Про розширення фінансової автономії навчальних закладів свідчить дозвіл державним ВНЗ розміщувати власні надходження *«у територіальних органах центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або в банківських установах»*, згідно з статтею 36 частиною 2 абзацом 5 Закону «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року⁶⁴. Фінансова автономія навчальних закладів безпосередньо свідчить про можливість підвищити конкурентоздатність українських спеціалістів на ринку праці та стимулювати розвиток науки загалом. Воробйова О. зазначає, що цей результат має змогу підсилити також і інструмент довготривалого розвитку – ендавмент (з англійської *endowment* – фонд, вклад, пожертвування). Про офіційне запровадження ендавменту на базі університетських кафедр у законі «Про вищу освіту» не йдеться, проте цю пропозицію варто розглянути як подальший шлях розвитку української вищої освіти (станом і на 2020 рік, оскільки схожих пропозицій в редакціях закону «Про освіту» 2017 та 2019 років також не спостерігалось). Тож, ендавмент у межах навчальних закладів,

⁶² Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701> (дата звернення: 01.06.2020)

⁶³ Там само.

⁶⁴ Там само.

спираючись на міжнародний досвід, дозволяє спрямовувати фінансові надходження на довгострокові наукові дослідження. Таким чином, компанія-донор грошового внеску – ендавменту – є фактичним замовником освітньої послуги, яку ВНЗ може виконати шляхом якісної підготовки студентів. Система ендавменту, на додаток, забезпечує необхідні матеріальні винагороди для викладачів певної кафедри, науковців та стипендії для студентів, які в результаті отримують не тільки якісну освіту, але водночас і перспективу кар'єрного розвитку в галузі, в якій почали роботу ще у ВНЗ. Основною метою фінансових фондів при кафедрах Воробйова О. називає використання фінансових доходів як довготривале постійне джерело надходження коштів для розвитку⁶⁵. Разом із уже наявною фінансовою автономією, ці два інструменти мають змогу надати українським навчальним закладам можливість використати вже присутню фінансову потужність недержавних акторів українського освітнього простору.

Закон «Про вищу освіту» 2014 року має також і важливе значення для інтеграції українського освітнього простору в європейський. Саме створення необхідних умов для збільшення мобільності студентів і викладачів сприяє цьому процесу. Підсумуємо основні чотири зміни, актуальні для теми цього дослідження, внесені Законом:

- підвищення рівня автономії в академічній, організаційній та фінансовій сферах ВНЗ;
- створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке відтак відповідальне за контроль академічного плагіату;
- усім вищим навчальним закладам надається право остаточного присудження наукових ступенів;
- розширення фінансової автономії навчальних закладів.

⁶⁵ Воробйова О. Фінансова автономія ВНЗ як ресурс забезпечення якості освіти // Освітній простір України. 2017. №11. С. 55–56.

Отже, Закон зобов'язує ВНЗ надавати громадянам більше важелів для контролю за його діяльністю, – публічно розміщувати результати внутрішнього моніторингу якості освіти. Нововведення Закону «Про вищу освіту» з одного боку розширюють автономію університетів, але з іншого й певним чином підвищують бюрократію, якої за такої кількості змін не уникнути. За словами першого заступника міністра освіти і науки у 2014 році Інни Совсун, шляхом імплементації положень нового Закону конкуренція між університетами базуватиметься саме на якості пропонованої ними освіти. Цей закон вважається реформаторським і через його ідейний вклад у демократизацію освітніх процесів України.

2.4 Зміни в освітній політиці України за Законом «Про освіту» від 05.09.2017

Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII набрав чинності 28 вересня 2017 року⁶⁶. Цей Закон мав на меті внести суттєві зміни до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» та «Про вищу освіту». Першим, варто звернути увагу на зміну термінології Закону – термін «вищий навчальний заклад» був замінений терміном «заклад вищої освіти».

Цей Закон знаковий передусім відходженням від залишків радянських принципів освіти, які наголошують на важливості запам'ятовування інформації. Він – навпаки, – зазначає про важливість набуття навичок розуміння та усвідомлення вивченого, певною мірою також і критичного мислення. Статтею 12 про повну загальну середню освіту зазначається пріоритетним виховання й соціалізація особистості, яка прагне до самовдосконалення і навчання протягом усього життя (а не лише в закладі освіти), готова до громадянської активності. Серед компетентностей,

⁶⁶ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905> (дата звернення: 01.06.2020)

необхідній кожній сучасній успішній людині, хочемо наголосити на наступних:

- вільне володіння державною мовою (та!) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- екологічна компетентність;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- культурна компетентність.

Для порівняння, у Законі «Про освіту» 2014 року не деталізовані компетентності, необхідні громадянам, які здобувають освіту. А Закон «Про вищу освіту» 2014 року, наприклад, описує компетентності як результати навчання або кваліфікації, а не як навички або вміння, які людина проносить з собою протягом життєдіяльності.

Крім того, Законом наводяться спільні для всіх вищеназваних компетентностей вміння читати й розуміти прочитане (виявляється, читати можна без розуміння тексту; важливо, що на цьому наголошено, адже, таким чином, не просто читання сприймається базовим умінням для кожної освіченої людини, а саме розуміння прочитаного), уміння висловлювати власну думку усно і письмово, здатність критично та системно мислити, логічно обґрунтовувати власну або чийось позицію, творчо підходити до вирішення завдань; Закон навіть на таких навичках опанування особистості робить наголос, як уміння керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати з іншими (без цих навичок складно уявити здоровий навчальний або робочий колектив).

Увагою не оминули й інклюзивне навчання: Статті 19 «Освіта осіб з особливими освітніми потребами» і 20 «Інклюзивне навчання» Закону системно описують врегулювання питання здобуття дітьми з особливими освітніми потребами якісної освіти. Навчання дітей з особливими потребами, сиріт та дітей зі складних родин у звичайних школах – можливе, Закон заохочує створення спеціальних класів для них за заявами батьків. Також у рамках інклюзивного навчання можуть відбуватися зміни в програмах безпосередньо – наприклад, тривалість пройдення певного матеріалу може бути змінена. Розділ XII про прикінцеві та перехідні положення Закону «Про освіту» від 5 вересня 2017 року зазначає: до 31 грудня 2021 року всі *«існуючі школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, школи-інтернати для дітей, які потребують соціальної допомоги, перетворюються...у дитячі будинки та переходять у підпорядкування центрального органу виконавчої влади у сфері соціального захисту або в заклади дошкільної, середньої освіти, інші заклади освіти чи соціального захисту»*. Рішення про долю кожного інтернату прийматимуть обласні та Київська міська ради.

Також, згідно з Законом 2017го року, після 9 класів школярі мають змогу продовжити навчання в професійних коледжах, що надає можливість одночасно здобувати вищу освіту й опановувати певну професію.

Безпосереднім новаторством Закону є надання автономії акредитації шкіл. Освітні заклади отримають за Законом право проведення освітньої діяльності на декілької рівнях освіти одночасно. Це також можуть бути різні види освіти, для яких передбачені структурні підрозділи всередині закладу. Тобто, для існування, наприклад, професійного, музичного коледжів у одному закладі освіти разом із університетом, необхідно пройти для цього акредитацію й ліцензію. Заклади освіти можуть утворювати навіть з іншими юридичними особами освітні, освітньо-наукові, наукові, освітньо-виробничі та інші об'єднання, згідно зі Статтею 8 «Заклад загальної середньої освіти».

Крім того, всі заклади освіти отримають більше автономії, якою володіли з 2014 року тільки заклади вищої освіти.

Окремою темою цього документу, яка викликала міжнародний розголос, став пункт про безкомпромісне впровадження навчання українською мовою в усіх освітніх закладах, яке пізніше зазнавало поправок. Стаття 7 «Мова освіти» запровадило єдиною мовою освітнього процесу – державну, тобто українську мову. Щодо іноземних мов, якою є, наприклад, російська, в Законі наводиться наступне: вивченню насамперед англійської держава сприятиме, мовам міжнародного спілкування теж; в освітніх закладах відповідно до освітньої програми можуть викладатися дисципліни державною, англійською мовою, або іншими офіційними мовами Європейського Союзу (підкреслити). Російська мова, хоч і є мовою міжнародного спілкування, але до мов ЄС не належить. Це стало причиною заборони викладати навіть окремі предмети (окрім самого курсу російської мови) російською ні в базовій чи профільній школі, ні у музичних або художніх школах, ні в університетах чи професійних коледжах⁶⁷.

Законом 2017 року також визначений пункт про інформаційну прозорість як пріоритет – за статтею 30 «Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти». У документі вказано, що заклади освіти, які отримали ліцензію на здійснення освітньої діяльності, повинні забезпечувати на своїх веб-сайтах відкритий доступ інформації та документів, серед усього іншого, про⁶⁸:

- сертифікати акредитації освітніх програм, про інституційну акредитацію закладу вищої освіти;

⁶⁷ Зміниться все: 15 основних тез закону «Про освіту» // Zik. 2017. URL: https://zik.ua/news/2017/09/28/zminytsya_vse_15_osnovnyh_tez_zakonu_pro_osvitu_1176151 (дата звернення: 01.06.2020)

⁶⁸ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 38-39. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905> (дата звернення: 01.06.2020)

- освітні програми в закладі освіти, перелік освітніх компонентів освітньої програми в ньому;
- ліцензований обсяг та фактична кількість осіб, які навчаються у закладі освіти;
- мови освітнього процесу;
- наявність вільних посад, порядок і умови проведення конкурсу на їх заміщення (якщо такий передбачений статутом роботи закладу освіти);
- напрями наукової, мистецької діяльності (у закладах вищої освіти);
- доступність вільних місць у гуртожитках, сума сплати коштів за проживання;
- результати моніторингу якості освіти та інші види інформації, які сприяють підвищенню рівня прозорості роботи закладів освіти перед населенням.

Важливим пунктом цього Закону виділяють академічну доброчесність. Згідно зі Статтею 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності», академічна доброчесність є однією з основоположних орієнтирів української освітньої політики. Стаття 42 «Академічна доброчесність» пояснює цей термін як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими повинні керуватися учасники освітнього процесу не тільки під час навчання, але й викладання, наукової, творчої діяльності для того, щоб результатам освітніх досягнень можна було довіряти.

Що стосується фінансової автономії закладів освіти, передбаченої цим законом, усі установи в освіті будуть мати право отримати кошти з бюджетів різних рівнів і з зовнішніх джерел, дозволених законом. Заклади освіти отримують офіційне право приймати пожертви, гранти, батьківські фінансування, вклади від приватних організацій-партнерів тощо, які надаються на добровільній основі (Розділ X «Фінансово-економічні відносини у сфері освіти», Стаття 79 «Фінансово-господарська діяльність закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти»). Крім того, освітні

заклади можуть надавати платні послуги та продавати продукцію власного виробництва; фінансові надходження заклади зможуть витратити на свою діяльність на власний розсуд, а незадіяні гроші можуть розміщувати в державних банках (Розділ X, Стаття 78 «Фінансування системи освіти»).

Ухвалення Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 називають знаковою подією для освітньої політики, оскільки цей документ чітко окреслює стратегічні принципи діяльності закладів освіти, які раніше не були зазначені. Головне для становлення політичної культури в Україні розкриває описаний Закон – те, що власне наявне бачення змін і конкретний вектор розвитку, який відкликається з потребами різних верств, класів і соціальних груп населення.

2.5 Зміни в освітній політиці України за Законом «Про освіту» від 09.08.2019

Розділ II Закону «Про освіту» від 09.08.2019 зазначає невід’ємним складником та рівнем у структурі освіти повну загальну середню освіту. У Законі зазначається, що повна загальна середня освіта в Україні є обов’язковою і здобувається у визначених законодавством інституційних або індивідуальних формах. Крім того, окремим пунктом класифікуються три рівні освіти – початкова освіта, яка триває чотири роки, базова середня освіта, яка триває п’ять років та профільна середня освіта, яка має тривати три роки.

Стаття 12 «Повна загальна середня освіта» зазначає її метою багатосторонній розвиток людини, соціалізацію особистості, яка здатна до життя в соціумі та взаємодії з ним, прагнення до самовдосконалення навіть після завершення певного освітнього рівня і, як наслідок, готовність до навчання впродовж життя (цим підтримується пріоритет європейської освітньої політики – *lifelong learning*). Підтримується ідея навчання впродовж усього життя Статтею 18 «Освіта дорослих»: «... є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб,

пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки». Готовність до свідомого вибору, самореалізації, відповідальності трудової й соціальної та громадянської активності також названі метою успішної повної загальної середньої освіти. Стаття 17 цього ж Розділу II описує вищу освіту, як таку, що здобувається на основі повної загальної середньої.

У Законі «Про вищу освіту» від 09.08.2019 року⁶⁹ кардинально підійшли до трансформацій у вищій освіті, наявні досить радикальні зміни. Наприклад, згідно з положеннями цього Закону, новими для українських університетів стали:

- чітка постановка показників ефективності (KPI, з англ., – *key performance indicator*),
- скасування ліцензій для понад сотні спеціальностей,
- відмова від дипломів «державного зразка»,
- обов'язкова акредитація освітніх програм,
- заборона на відкривання філій закладів освіти в Києві, Одесі, Харкові, Львові та Дніпрі,
- введення дуальної форми здобуття вищої освіти (що пропонувалось і попередніми законопроектами 2014, 2016, 2017го років).

Студентів чекали відкликання дипломів за плагіат, абітурієнтів – впровадження мотиваційних листів для відбору вступників у заклади вищої освіти, підписання договору про права та обов'язки між кожним студентом та закладом освіти.

⁶⁹ Закон України «Про вищу освіту» від 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20190809> (дата звернення: 01.06.2020)

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ЗМІН УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Для комплексного представлення трансформативних процесів української політики, варто розглянути яке у питання цього дослідження є минуле та яких висновків дійшли науковці в питанні становлення української освітньої політики, які причини для змін вже були встановлені.

Творення української освітньої політики досліджується багатьма авторами. Праці, які аналізують причини становлення певних положень освітньої політики, загалом наголошують на відстороненні України від залишків освітньої традиції радянського минулого (Kutsyuruba 2011⁷⁰; Zinser 2015⁷¹; Maksimovtsova 2017⁷²; Lokshyna 2018^{73,74}, 2019⁷⁵). Разом із статусом незалежності України сформувалась і необхідність елімінувати або перетворити радянські цінності, на яких була заснована й працювала українська школа. До таких цінностей зараховують, наприклад, сам процес навчання, ведення уроків російською мовою та ключову складову радянської освіти – політичну культуру, яка утвердилась за умов соціалістичного ладу.

Освітня політика Радянського Союзу описується як радше орієнтована на отримання знань як фактів, запам'ятовування інформації та розвиток соціальних контактів, що вважається відмінним від європейських пріоритетів освіти. До європейських освітніх цінностей зараховують критичне мислення,

⁷⁰ Kutsyuruba B. Education in the Period of Post-soviet Transition in Ukraine // *Demokratyzatsiya*. 2011. №19. P. 287–309.

⁷¹ Zinser R. Analysis of VET in Ukraine since the Soviet era // *Education + Training*. 2015. №57.6. P. 685–700.

⁷² Maksimovtsova K. Language Policy in Education in Contemporary Ukraine: A Continuous Discussion of Contested National Identity // *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. 2017. №16.3. P. 1–25.

⁷³ Lokshyna O. Comparative education at the National Academy of Educational Sciences of Ukraine: rise, successes, challenges // *Education: Modern Discourses*. 2018. №1. P. 55–62.

⁷⁴ Lokshyna O. The European Dimension Of The Competence-Based School Education In Ukraine // *Journal of Pedagogy*. 2018. №1. P. 47–64.

⁷⁵ Lokshyna O. The Secondary Education Reform in Ukraine: Moving to the EU Standards // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin*. 2019. № XXXII. 1. P. 99–110.

а не лише знання фактів та подій, вміння самостійно опрацьовувати інформацію та розвивати особисті навички кожного громадянина. Сучасний апарат менеджменту освіти акцентує, наприклад, названі пріоритети і в українській освітній політиці⁷⁶.

Оскільки часто вказується орієнтація української політики на європейські цінності в освіті, варто розібратися в чому полягають сутнісні характеристики євроцінностей. Спершу розглянемо сам підхід до викладання та навчання і в чому полягає його особливість. Потім – складову громадянської освіти як невід’ємну від становлення європейського громадянина.

Для того, щоб достеменно відповісти на перше питання й зрозуміти в чому саме криється європідхід в освіті, ймовірно, варто заглибитися і в філософію самої теми цілей освітнього процесу в сучасному світі. Андрущенко В. вважає, що світ у його сучасному стані постійних змін, прогресу як константи потребує й новий стратегічний курс методології пізнання й мислення⁷⁷. Освіта як соціальний інститут забезпечує людину як пізнавальними ресурсами, так і необхідними засобами соціалізації. Андрущенко В. називає нелінійний підхід такою стратегією, яка найкраще підходить для викликів нелінійного світу⁷⁸. Цей підхід полягає в переході від репродуктивного навчання з метою відтворення отриманих знань до продуктивного, – такого навчання, яке спонукає людей творчо підходити до вирішення завдань, а не лише слідувати вже написаному до них, самому знаходити відповіді на питання, мислити гіпотезами та методами їх спростування або підтвердження. Такі ціннісні характеристики можна віднести й до сучасних орієнтирів європейської освіти. Саме згідно з ними, як нам здається, змінює стратегічний курс освітня політика України.

⁷⁶ Kutsyuruba V. Education in the Period of Post-soviet Transition in Ukraine // Demokratizatsiya. 2011. №19. P. 287–309.

⁷⁷ Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с. 60 (дата звернення: 01.06.2020)

⁷⁸ Там само.

Друга складова європейськості в освіті – розвинена політична культура. Однією з головних елементів, які свідчать про стабільність сучасного демократичного суспільства, є навчання й виховання громадян, які знають і використовують свої права та обов’язки⁷⁹. У більшості європейських країн є певний елемент системи освіти, який забезпечує базові знання про громадянство як у власній країні, так і в Євросоюзі (якщо ця європейська країна є його членом), наприклад. В Україні громадянська освіта розвивається з наявним системним підходом, який забезпечує її введення зі шкільних років. Рожанська Н. стверджує, що програми майже всіх років середньої школи мають наявні теми про права людини, громадські та державні інститути, політкультурність, тощо⁸⁰. Адже громадянську освіту описують як і частину гуманітарного знання, завдання якої з юного віку підготувати громадян до існування в демократичному суспільстві⁸¹.

Як і для інших пост-радянських країн після розпаду Союзу, для України важливим пунктом виступав мультикультурний розвиток і поступова демократизація⁸². Деякі автори зазначають, що для пост-комуністичних країн цей перехід може відбуватися вкрай повільно, оскільки мова йде не тільки про зміну формальної сторони певної організації, але й в основному – про глобальні зміни в системі цінностей громадян. Освітня політика України з моменту розпаду Радянського Союзу вважається одним із найбільш значущих інструментів націєбудування.

Процес розвитку освітньої політики України приніс і виклики разом із новими пріоритетами. На шляху до освіти, стандартизованої за європейськими вимогами, в українській системі на чолі все ще лишилось по-радянськи

⁷⁹ Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с. 61 (дата звернення: 01.06.2020)

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Там само.

⁸² Dolgolenko I. Decentralization of the Education Sphere in Ukraine As European Integration Factor (for Example, Ukrainian Podunavyye) // Journal of Danubian Studies and Research. 2017. №7. P. 36–42.

налаштоване керівництво⁸³ та не владжені процеси прийняття рішень по горизонталі (коли до процесу залучаються ресурси всіх дійових осіб площини питання)⁸⁴. У літературі ці проблеми пояснюються минулим досвідом державного управління в Україні. Оскільки Україна як окрема держава майже ніколи не мала суверенітету, в багатьох питаннях виникають суперечності, які так чи інакше спричинені регіональним поділом на області, мовним питанням, повільними темпами реформування освіти^{85,86} і особливо гострою політичною боротьбою за владу на території держави в сьогоденні. Крім вищенаведених факторів, які впливають на стан освітньої політики України, у фаховій літературі одним із центральних питань залишається працевлаштування випускників⁸⁷.

3.1 Європейський вплив на освітню політику України

Європейський вплив на українську освітню політику, за спостереженнями дослідників цього питання, наявний у двох основних сферах – шкільній та вищій освіті. На першому місці акцентується впровадження Болонської системи як результат внесення європейських трендів освітньої політики в українську площину, незважаючи на те, наскільки ще відстає реальний стан речей в українських університетах⁸⁸. Вже з моменту підписання

⁸³ The Current State and Necessity of Transformation of Educational Establishments Management System in Ukraine at the Local Level / [V. Zablotskyi, O. Palant, O. Diegtiar et al.] // Public Policy and Administration. 2019. №18.2. P. 225–240.

⁸⁴ Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду // Наукові записки. 2000. №18. С. 34–35.

⁸⁵ Osipian A. Political Graft and Education Corruption in Ukraine: Compliance, Collusion, and Control // Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization. 2008. №16.4. P. 323–344.

⁸⁶ Osipian A. University Autonomy in Ukraine: Higher Education Corruption and the State // Communist and Post-Communist Studies. 2017. №50. P. 233–243.

⁸⁷ Pervyi G. Ukrainian educational reform: A bridge between past and future // Perspectives of Innovations, Economics & Business. 2013. №13.3. С. 43–50.

⁸⁸ Там само.

Україною цього договору у 2005 році⁸⁹, спостерігається перехід української освітньої політики до використання європейських критеріїв. Для розуміння, що саме в структурному управлінні освітньої політики означає підписання цього договору, варто розглянути яких саме принципів домовились притримуватись ректори європейських університетів, коли підписували Велику хартію університетів у 1988 році. Основоположними принципами для європейських університетів були визнані:

- самостійність установи університету всередині суспільств із розходженнями в географічній та історичній спадщині;

- створення, викладання, оцінка і передача культури за допомогою досліджень і навчання;

- дослідницька і викладацька діяльність в університеті має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади;

- дослідницька робота в університетах і викладання мають бути нероздільні для відповідності навчання запитам і потребам суспільства, досягненням у науці;

- свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя;

- університет виступає хранителем традицій європейського гуманізму: своєю діяльністю прагне до досягнення універсального знання, яке *«перетинає географічні і політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур»*⁹⁰.

Великою хартією університетів також передбачені засоби втілення вищенаведених принципів, а саме необхідні засоби для реалізації свобод у дослідженнях та викладанні, взаємний обмін інформацією і документацією та

⁸⁹ Болонський процес // Вища освіта : [сайт]. URL: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses> (дата звернення: 01.06.2020)

⁹⁰ Велика хартія університетів // Observatory Magna Charta Universitatum. 1988. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian.c.1-2>. (дата звернення: 23.05.2020)

інше⁹¹. Згідно з цими положеннями, Болонська система освіти спрямована на функціонування європейських закладів вищої освіти як злагодженої системи, в якій однаково інтерпретуються правила управління процесом і його організації. Серед таких правил є рівне визнання дипломів у країнах-підписантах, дотримання єдиної системи оцінювання за нарахуванням кредитів ЄКТС (*ECTS – European Credit Transfer System*) за пройденими курсами, розділення на два рівні освіти – бакалаврський і магістерський та деякі інші основи⁹². Загалом, названі правила – основи, які роблять можливою мобільність студентів і викладачів у різних європейських університетах.

Другою акцентується студентська мобільність як фактор європейського впливу на українську освітню політику. Академічна мобільність є і засобом, запропонованим Болонським процесом для підвищення працевлаштування в європейському просторі. Наприклад, кількість українських студентів на програмах обміну з європейськими університетами лише за програмою Erasmus+ в період з 2014 по 2020 рік оцінюється в більш як чотири тисячі осіб, а за програмами обміну для молоді – в приблизно сім тисяч осіб⁹³. Створення мережі обмінів за програмами мобільності між європейськими та українськими навчальними закладами називають перевагою інтеграційних процесів між політичними системами.

Незважаючи на високі цифри учасників міжнародних програм і ступеню розвитку цього концепту взагалі, рівень мобільності має й негативні наслідки для економіки країни. З одного боку, за рахунок підвищення кваліфікації спеціалістів, розширення горизонтів освітніх можливостей освітян на програмах мобільності, а також їх робочій міграції мобільність з метою

⁹¹ Там само.

⁹² Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // КПІ. 2006. URL: <https://kpi.ua/bologna> (дата звернення: 01.06.2020)

⁹³ Emerson M., Movchan V. Understanding the EU's Association Agreements and Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTAs) with Georgia, Moldova and Ukraine // Deepening EU-Ukrainian Relations: What, Why and How? Second edition. 2018. 274 p.

експатріації може розглядатись як процес із переважно позитивними наслідками. Адже таким чином спостерігається приріст внутрішнього валового продукту завдяки грошовим надходженням українських емігрантів із-за кордону. Проте, з іншого боку, внутрішній ВВП країни зменшується й ринок праці втрачає кваліфікованих кадрів, що звісно розглядають як негативний наслідок для стану економіки держави. Саме тому академічну мобільність варто не сприймати як панацею й активно впроваджувати в державній освітній політиці стратегії, які відповідають на потреби суспільства.

Дослідження перспектив галузевого та державного управління процесом академічної мобільності зазначають практику запозичувати успішний досвід освітньої політики розвинених країн доцільною практикою. Саме за таких умов можливо йти в ногу з викликами глобалізації й адаптувати освітню політику до найпрогресивніших тенденцій різноманітних сфер⁹⁴. Зміна не тільки кількісних, але і якісних показників саме вхідної мобільності може вважатись фактором успішного державного управління академічною мобільністю в Україні⁹⁵. Автор описаної концепції управління мобільністю також наводить аргумент на користь ступеневої мобільності, на противагу кредитній, яка є короткостроковою. Згідно з статистикою, студенти на програмах кредитної мобільності (таких як Erasmus+) показують нижчі успіхи в навчанні та не сприяють економічному зростанню вищих навчальних закладів, покращенню їхньої репутації чи рейтингову (за даними Тайхлер У. і Дженсон К.)⁹⁶.

⁹⁴ Костюк Т. О. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 01.06.2020)

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Teichler U., Janson K. The professional value of temporary study in another European country: Employment and work of former Erasmus students // Journal of Studies in International Education. 2007. Vol. 11. №3/4. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1028315307303230> p. 486–495 (дата звернення: 01.06.2020)

Тайхлер і Дженсон пропонують застосовувати терміни горизонтальної та вертикальної мобільності⁹⁷. Горизонтальна мобільність передбачає обмін з менш академічно та, ймовірно, економічно розвиненої країни до більш успішної для того, щоб отримати нові знання та підвищити свою компетенцію. Вертикальна мобільність позначає обмін між країнами або організаціями однакового академічного або схожого економічного рівня; мета такого виду мобільності відрізняється, на неї йдуть заради зміни середовища для навчання, особистісного розвитку. Як бачимо, мотивація в цих двох випадках відрізняється: при вертикальній мобільності кінцевою метою часто може виявитися еміграція, в той час як при горизонтальній – отримання кредитів. В обох випадках творці освітньої політики мають виводити на порядок денний політичні, економічні та юридичні перспективи академічної мобільності; соціальний захист учасників процесу також має братися до уваги стейкхолдерами⁹⁸. Костюк Т. зазначає, що для уникнення ризиків та негативних наслідків мобільності у сфері вищої освіти Україні необхідна Стратегію інтернаціоналізації вищої освіти.

Вплив підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вважається важливим кроком для розвитку української освітньої політики⁹⁹. В угоді вказані основоположні цілі реформ – модернізування освітньої системи, особливо вищої освіти у зв'язку з умовами підписаного в 2005 році договору про Болонський процес. Адже саме після його підписання Україна стала державою-учасником європейської освітньої системи. Болонський процес є невід'ємною частиною дискурсу європейської освіти. А лише факт підписання цього договору вже свідчить про крок до демократизації вищої освіти в

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Костюк Т. О. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 01.06.2020)

⁹⁹ Petrov R. The Impact of the EU-Ukraine Association Agreement on Constitutional Reform and Judicial Activism in Ukraine // Review Of Central And East European Law. 2018. №43. P. 99–115.

Україні. Саме демократизація є рушієм євроінтеграції, але з демократичним світоглядом не народжуються, тому його необхідно пояснювати і йому треба навчати¹⁰⁰. Тому освітня політика має впроваджувати такі базові, але невід'ємні елементи розвитку системи внутрішньої і зовнішньої закладів освіти, якими керується і європейська спільнота.

Сьогодні науковці прирівнюють стандарти освіти в Україні до центрально-європейських сусідів, коли аналізують наслідки змін в освіті, які частково спричинили, констатували або ввели автори законів «Про освіту» 2017 та 2019 років.

Практичною частиною цього дослідження є також і спостереження за тим, як влаштована освітня система Німеччини, оскільки перебування в ролі учасника освітнього процесу дає «погляд зсередини». Авторка цього дослідження є учасницею магістерської програми «Німецькі та європейські студії» 2018-2020 рр., яка надає змогу безпосередньо взяти участь в процесі отримання вищої освіти в Німеччині. Таким чином, можливість порівняти доволі прозорі й водночас складні процеси здобування освіти закордоном прояснює особливості кроків, які відрізняються від загальноприйнятих українських. Це, наприклад, зарахування на навчання, формування розкладу (онлайн-платформа, на якій кожен може спостерігати за переносом курсу в іншу аудиторію, відміною заняття) та розрахунок кредитів (функціонування системи кредитів ECTS), проходження курсів із врахуванням вимог Болонського процесу (прозорість документації на кафедрах та загалом в університеті; авторський підхід до формування курсу, підбір матеріалів до нього; налагодженість розкладу та комунікації між кафедрами одного факультету й між факультетами тощо), підтримання комунікації з викладачами (наявність онлайн-платформ для обміну матеріалами для читання на кожен курс, заняття з певного предмету, централізований контроль

¹⁰⁰ Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті. // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с.62 (дата звернення: 01.06.2020)

розкладу, відмін занять, переносу в іншу аудиторію), реєстрація на іспити та залікові роботи, їх складання (надання студенту вибору між формою іспиту, наприклад), підхід до написання письмових робіт (заохочується авторський підхід і дизайн тексту є важливим під час оформлення, також оцінюється).

Всі перелічені фактори не просто введені в систему отримання освіти в Німеччині, але є основоположними для органічної співпраці між закладами освіти й студентами. Саме цей практичний досвід занурення в німецький освітній процес допоміг визначити відмінності, часом навіть «слабкі місця» української освітньої політики й провести її детальний аналіз, при цьому простежити і виявити які саме фактори в процесі формування стратегії освітнього розвитку України могли стати найбільш вирішальними.

3.2 Ефективність втілення принципів демократизації в освітній політиці України

Оцінка ефективності за даними міжнародних соціологічних досліджень

Ефективність втілення принципів демократизації в освітній політиці України – комплексне явище, яке включає в себе ступінь реалізації освітніх проектів та діяльності в сфері освіти різноманітних політичних акторів. Для визначення ефективності освітньої політики України в цьому дослідженні ми використаємо наступні експертні показники: Democracy Index 2019, United Nations Human Development Indicators 2018, дослідження Pisa 2018 року.

Democracy Index 2019¹⁰¹, за яким Україна набрала загальний результат у 5,9 балів (де максимум – 10 балів) і за визначенням має гібридний політичний режим. Цей результат був врахований виведенням середнього серед наступних критеріїв: електоральний процес і плюралізм (7,42 бали),

¹⁰¹ Democracy Index 2019. A Year Of Democratic Setbacks And Popular Protest // The Economist. Intelligence Unit. 2020. URL: <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index-2019.pdf&mode=wp&campaignid=democracyindex2019> р. 10 (дата звернення 03.06.2020).

функціонування уряду (2,71 бал), рівень залучення в політичному житті (6,67 балів), рівень політичної культури (6,25 балів), цивільні свободи (6,47 балів).

United Nations Human Development Indicators (UNDP Indicators – індикатори людського розвитку¹⁰² за даними 2018 року; індекс України за рівнем людського розвитку (з англ., *human development*) був визначений у 0,75 балів (якщо найвищий можливий показник = один; для порівняння – у лідера цього індексу показник за 2018 рік становить 0,954 бали), що вносить Україну до групи країн із високим рейтингом, але не найвищим. Одним із критеріїв цього дослідження є співвіднесення між очікуваною кількістю років, протягом яких громадянин має здобувати освіту (15,1 рік для українця) та тою кількістю років, скільки ця людина насправді навчалась (11,3 роки). Наступним критерієм наведений загальний коефіцієнт людського нерівноправ'я (6,5). Цей коефіцієнт виводився з індексів нерівності тривалості життя за даними 2015-2020 років (0,74 бали), індексу нерівноправ'я в освіті за даними 2018 року (0,76 балів), гендерного нерівноправ'я за даними 2018 року (з результатом 0,284), часткою населення з хоча б середньою закінченою освітою віком від 25 років за даними 2010-2018 років (94% всіх жінок у країні і 95,2% чоловіків мають середню освіту).

Якість людського розвитку за даними UNPD 2018 року виміряна частково і за якістю освіти. Критеріями вимірювання були: відносна кількість вчителів початкових класів на одного учня (за 2013-2018 рр. – 13 учнів на одного вчителя), 87% вчителів із профільною освітою, 48% усіх початкових класів шкіл країни забезпечені доступом до інтернету, 94% усіх середніх класів у школах мають доступ в інтернет¹⁰³.

Результати дослідження Піза, яка є міжнародною програмою оцінювання рівня освіти. Учасниками дослідження були 600 тисяч 15-річних

¹⁰² Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century // UNDP. 2019. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> с.311,324 (дата звернення: 01.06.2020)

¹⁰³ Там само. С. 323

учнів із 79 країн¹⁰⁴. Його проводить і фінансує Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD). В її критерії виведені три базові групи знань та вмінь – математика, читання та природничі науки. Рейтинг успішності учнів за цими дисциплінами визначався за шестибальною шкалою, де: 1 – дуже низькі результати; 2 – базовий рівень; 3-4 – високий; 5-6 – дуже високий (як в учасників олімпіад). Українські учні набрали середній бал 466 із читання (для порівняння, 555 балів був найвищим результатом, середній показник усіх країн-учасників – 487 балів). Оцінювання математичної компетентності видає значно нижчий бал – 453 (середній бал серед усіх країн – 489). В Україні з рівнем опанування математичних знань дійсно справи не найкращі, якщо ми дивимось на розшифрування цифр і розуміємо, що більш як третина всіх українських школярів не мають базових знань з математики. Природничі науки українським школярам даються дещо краще – набрали 469 балів (але в той же час у лідера таблиці – 590 балів, а середній показник – 489).

За даними індексу процвітання країн Legatum 2019 року, Україна зайняла 96е місце серед 167и країн¹⁰⁵. Освіта зайняла перше місце серед усіх досліджуваних категорій, якими були – у порядку спадання за рівнем розвиненості в Україні за даними цього рейтингу після категорії «освіта» – умови життя, особисті свободи громадян, система охорони здоров'я, умови для підприємництва (найбільший стрибок за десять років Україна зробила саме в цій сфері), доступ до ринку та інфраструктури, управління, безпека, економіка, вклад у навколишнє середовище, соціальний капітал і, найнижчий показник – природне середовище. На додаток, за даними порівняльних досліджень Legatum, Україна посунулась вниз по рейтингу на 10 позицій у зрівнянні з 2009 роком. Загалом, можна свідчити, що освіта та умови життя в Україні – дві сфери, які функціонують найефективніше, втілюють поставлену

¹⁰⁴ Pisa 2018 Results. Combined Executive Summaries Volume I, II & III. // OECD. 2018. URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf (дата звернення: 04.06.2020)

¹⁰⁵ Ukraine Prosperity Score. // The Legatum Prosperity Index. 2019. URL: https://prosperitysite.s3-accelerate.amazonaws.com/8215/7413/8777/Ukraine_2019_PICountryprofile.pdf (дата звернення: 04.06.2020)

для них політику й прагнуть до сталого розвитку. Найслабша ланка ж – соціальний капітал, тобто здатність груп людей максимально ефективно співпрацювати задля вирішення певної проблеми або продуктивно втілювати в життя цілі організації, в якій вони працюють.

Для того, щоб наглядно представити інформацію, подану вище, наводимо таблицю показників ефективності розглянутих соціологічних досліджень (Таб. 1) і формуємо загальну картину впливу чинників на зміни в ОПУ.

Таблиця 1. Показники ефективності української освітньої політики та їхнє тлумачення (власне бачення).

Назва соціологічного дослідження	Показник України	Інтерпретація за оцінкою показника (рівень)
За даними Democracy Index 2019		
Democracy Index 2019	5,9	Вище середнього
Електоральний процес і плюралізм	7,42	Високий
Функціонування уряду	2,71	Низький
Рівень залучення в політичному житті	6,67	Середній
Рівень політичної культури	6,25	Середній
Цивільні свободи	6,47	Вище середнього
United nations human development indicators 2018	7,5	Вище середнього
Очікувана кількість років, протягом яких громадянин має здобувати освіту	15,1 рік	Середній
Скільки громадянин насправді навчався	11,3 роки	Середній
Загальний коефіцієнт нерівноправ'я	6,5	Тут: Високий коеф. = низький рівень
Індекс нерівності тривалості життя 2015-2020 рр.	0,74	Тут: Високий коеф. = низький рівень
Індекс нерівноправ'я в освіті 2018 р.	0,76	Тут: Високий коеф. = низький рівень
Гендерне нерівноправ'я 2018 р.	0,284	Тут: Високий коеф. = низький рівень

Частка населення з хоча б середньою закінченою освітою віком від 25 років за 2010-2018 рр.	94% всіх жінок і 95,2% чоловіків	Вище середнього
<i>Загальний результат за даними Democracy Index 2019</i>	Низький рівень (тому що 5 показників оцінено як «низький», 4 – як «вище середнього», 3 – як «середній» та 1 як «високий»)	
За даними UNDP в 2018 р. про якість людського розвитку, виміряна за якістю освіти		
Кількість вчителів початкових класів на одного учня	13/1	Високий
Вчителі з профільною освітою	87%	Високий
Початкові школи/класи, забезпечені доступом до інтернету	48%	Низький
Середні школи, забезпечені доступом в інтернет	94%	Високий
<i>Загальний результат якості освіти, виходячи з критеріїв UNDP 2018 р.</i>		Високий
За даними Pisa Study		
(інформація про базові навички після отримання початкової освіти; наводиться середній бал)		
Читання	466 (коли max=555)	Середній
Природничі науки	469 (коли max=590)	Середній
Математика	453 (коли max=591)	Низький
<i>Загальний результат якості освіти, виходячи з критеріїв Pisa Study</i>		Середній
Дані індексу процвітання Legatum 2019	96 місце (серед 167 країн)	Високий
Підсумок	Середній рівень ефективності освітньої політики	

Отже, показники міжнародних індексів дають змогу оцінити глобальний вплив і зміни, яких спромігся досягнути уряд і суспільство в реформуванні освітньої політики. Освітня політика беззаперечно позначається й на інших сферах крім власне рівня освіченості населення, які й окреслені в цій частині роботи міжнародними показниками різноманітних соціологічних досліджень людського розвитку.

Оцінка ефективності ОПУ за думками експертів

Для повномірного розуміння відповіді на питання чому відбулися зміни освітньої політики варто заглибитися також і в сутнісні значення внутрішніх процесів життя української команди реформаторів освіти, ставлення експертів до результатів їхньої роботи за сторони, тобто отримати погляд на так зване зовнішнє рецензування.

Щодо досягнень освітньої політики періоду діяльності «команди Квіта» з 2014 року, варто зазначити результати опитування Порталу громадських експертів «Освітня політика». У 2016 році на їхньому сайті було проведено опитування відвідувачів, які поділилися думкою щодо питання «Що здійснила команда Квіта впродовж двох років роботи на чолі МОН?». Результати опитування були наступними: 2,3% проголосували за варіант «команда здійснила системне реформування та прорив до нової якості освіти»; 17,3% опитуваних вважають, що було проведене «часткове реформування деяких ланок вищої освіти»; 25,5 % підтримали думку, що команда «займалась імітацією реформ замість того, щоб радикально реформувати систему освіти»; і аж 55% опитуваних відповіли на питання варіантом, що команда МОН знехтувала «вікном можливостей, які відкрились після революції гідності, дискредитувала саме поняття «освітні реформи»¹⁰⁶.

¹⁰⁶ «Команда Квіта» упродовж двох років роботи на чолі МОН знехтувала «вікном можливостей, які відкрились після революції гідності, дискредитувала саме поняття «освітні реформи» // Освітня політика. Портал громадських експертів : [сайт]. 2016. URL: shorturl.at/dKX28 (дата звернення: 03.06.2020)

Мулявка В. оцінює нову освітню політику 2016 року в контексті сьогодення наступним чином, що ОПУ є очікувано/ реакцією на *«...структурні умови, що склалися в українському суспільстві останніми роками. Економічна та політична нестабільність так чи інакше позначається на інших інституціях, зокрема на освітній. У контексті війни та кризи найпростіший шлях освітніх реформ – перейняти принцип неоліберальної економіки ones who do well are rewarded and the ones who not do well are not...»*¹⁰⁷.

Експертами також піднімаються питання здійснення державної політики замість публічної – рішення приймаються по вертикалі й не виконуються на горизонталі. Спроби реформувати українську освітню політику часто виявлялися марними через неефективне управління за фактичною системою вертикального розподілення ресурсів і задач між органами здійснення політики¹⁰⁸. Отже, виділені на реформи фінансові ресурси також були недоцільно направлені, не виконували свою ціль.

Інший фактор, за яким оцінюють українську освіту – здатність апарату управління вчасно реагувати на новітні потреби закладів вищої освіти. Неважливо йдеться про оновлення навчальної програми, устаткування новою електронікою або просто достатньою кількістю підручників. Освітня часто не відповідала глобальним викликам та стратегічним цілям розвитку освіти до 2012 року, який вважається відправною точкою для змін у цьому дослідженні. Адже саме в цей період відбулося активне втілення в законодавстві змін, які виношувалися роками. Щодо цього питання, варто детальніше поглянути на експертну оцінку роботи політичних партій.

¹⁰⁷ Мулявка В. Нова освітня політика: якість та рівний доступ? // Commons : [сайт]. 2016. URL: <https://commons.com.ua/ru/nova-osvitnya-politika-yakist-ta-rivnij-dostup/#note-23708-3> (дата звернення: 03.06.2020)

¹⁰⁸ Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду // Наукові записки. 2000. №18. С. 34–35.

У попередньому розділі розглядалася роль політичних партій у формуванні освітньої політики держави, був знайдений зв'язок між партійними програмами та ідейними позиціями партій щодо актуальних потреб української освіти, які виражаються в прихильності народних депутатів від цієї партії до певного законопроекту. Тепер варто оцінити шляхом експертизи наскільки партії переводять свої постулати в операційний вимір і чи втілюють вони свої ідеї в життя; і якщо так, то яким чином їм це вдається.

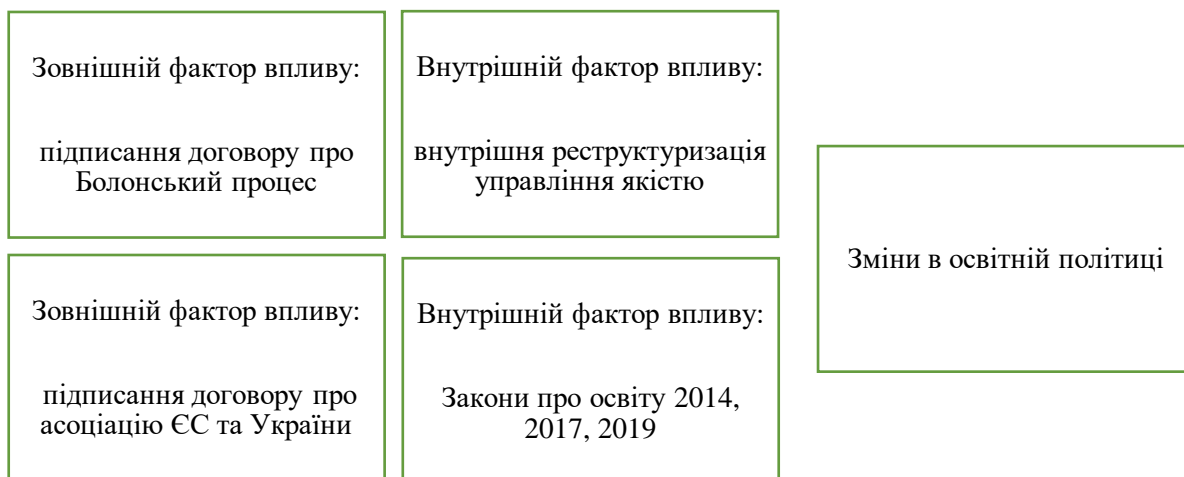
Незважаючи на красномовність представників політичних партій та доладно написані програми, серед експертів панує негативна оцінка реальної ефективності партійної роботи в Україні¹⁰⁹. Перш за все, аналітики стверджують, що представники політичних партій далекі від виконання свого основного призначення, – привнесення політичної культури, складовою якої є політична освіченість, у маси¹¹⁰. Причиною нездатності політичних партій ефективно виконувати свою роботу в українських реаліях називають саме політичний режим, який сформувався внаслідок нереформованої системи управління в державі перехідного типу. Система соціально-економічних стосунків, які сформувалася в українському політичному просторі подібна радше кланово-олігархічному, або неопатримоніальному, політичному режиму та бюрократично-корпоративній економіці з досить великим тіньовим сектором¹¹¹. У такому режимі політичні партії переслідують комерційні інтереси перед політичними або ідеологічними. За таких умов, прозору партійну конкуренцію складно уявити, а високу демократизовану політичну культуру – тим паче. Проте політична партійна діяльність – є лише однією зі складових творення ОПУ. Це означає, що є й інші зміни, – позитивні.

¹⁰⁹ Поліщук І. О. Модернізація партійної системи як засіб демократизації політичного режиму України. Політичні інститути та процеси // Політичне життя. 2018. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5927/5956> с. 83 (дата звернення: 01.06.2020)

¹¹⁰ Там само.

¹¹¹ Там само.

Позитивно оцінюється зміна ставлення до знання як елементу дискурсу освітньої політики. Кількість інформації та знання у світі зростає з геометричною прогресією, тому більш актуальними є саме не знання, а вміння (такі як пристосування, вміння постійно вчитися, соціальні навички, робота в команді)¹¹². Освітня політика має відображати ці цілі й сприяти їх втіленню в освітніх програмах ВНЗ, з чим українська поступово погоджує свої принципи. Все актуальнішою також стає увага до творчості в усіх спеціальностях, наскільки можливим є її втілення, принаймні має бути її заохочення. У 2014 вже ці ідеї були озвучені¹¹³, а станом на 2020 рік ОПУ продовжує їх втілення, адже зміни не досягаються за один і навіть не за два роки.

Таблиця 2. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на зміни ОПУ (власне бачення).

Беручи до уваги вищесказане, можемо навести два основних зовнішні та внутрішні фактори впливу на зміни в освітній політиці України (Таб. 2). У період із 2012 року по 2020ий відбулися наступні формативні події для державної освітньої політики:

- переосмислення переваг підписання договору про Болонський процес,

¹¹² Аналіз освітньої політики: Теорія і практика управління на місцевому рівні / [В. Г. Базілюк, Т. Є. Бойченко, Л. М. Забродська та ін.]. Київ, 2014. URL: shorturl.at/dkyJL с. 49-50 (дата звернення: 03.06.2020)

¹¹³ Там само. С. 54–55.

- розвиток академічної мобільності між українськими та європейськими закладами освіти,
- Закони «Про освіту» 2014, 2017, 2019 років,
- підписання договору про асоціацію з ЄС,
- переорієнтація ціннісних засад у підході до освітньої політики, таких як
 - навчання протягом усього життя як європейський пріоритет,
 - прийняття дуальної освіти,
 - переосмислення ролі вищої освіти й наявності диплому,
 - підвищення рівня академічної доброчесності в закладах освіти,
 - документальна прозорість закладів освіти.
 - реструктуризація управлінського сектору освіти та центру контролю якості освіти.

Українська приказка «риба гниє з голови» підказує шукати причини неефективності освітньої політики в коренях управлінського процесу й історичних витоках творення самого апарату прийняття рішень на державному рівні. Аналіз недоліків та переваг освітньої політики до 2012 року й після дає змогу визначити продуктивні практичні правила гри для сектору освіти й освітньої політики як її рушія в Україні:

- фокус на покращення репутації та якості дуальної освіти в Україні (Уряд затвердив концепцію дуальної освіти в Україні в 2018 році, проте її реальне запровадження потребує ґрунтовного переосмислення процесу навчання, а не лише впровадження нового способу співпраці підприємств і вишів);
- посилення заходів боротьби з корупцією в освітньому секторі (трьома основними способами боротьби з корупцією визнані підвищення оплати праці викладачів, переосмислення значення диплому про вищу освіту для працевлаштування та підвищення мотивації до самостійного здобуття освіти);
- посилення заходів боротьби з іншими видами недоброчесності в освітньому процесі, наприклад, списуванням чи плагіатом (інтелектуальне право в сфері академічної доброчесності в Україні набирає обертів; з 2016 року

не лише все більше засобів масової інформації привертають увагу до цієї теми, але й урядовці, законотворці);

- погодження вимог роботодавців та обов'язків працівників освіти в країні (освіта має бути партнером бізнесу та дослідницьких центрів у країні);

- підвищення мотивації до подальшого навчання після отримання середньої освіти (згідно результатів дослідження Н. Рожанської та В. Вольфа, причиною корупції в 24-х випадках зі ста є небажання студентів навчатися й досягати гарних результатів навчання власними силами, якщо є можливість заплатити¹¹⁴);

- підвищення прозорості процесу вступу у виші (цей процес пов'язаний із корумпованістю працівників освітнього сектору);

- перегляд акредитації вишів України (за даними експертів, в Україні забагато закладів вищої освіти, – це впливає на якість освіти й значення диплому для працевлаштування);

- впровадження обов'язкового дотримання умов договору про Болонський процес в Україні.

¹¹⁴ Рожанська Н., Вольф В. Корупція У Вищій Освіті: Порівняльний Аналіз Соціальних Уявлень Студентів Та Викладачів ВНЗ Півдня України // Науковий Вісник МНУ Імені В. О. Сухомлинського. Психологічні Науки. 2016. №1.16. С. 171–176.

ВИСНОВКИ

Дослідження причин змін в освітній політиці України за період 2012-2020 року викриває сильно та слабко розвинені сторони державного управління в сфері освіти та науки. Стає зрозуміло, що саме партійні представники поза межами боротьби за владу в парламенті не повністю виконують власне стратегічну роль свого існування, а саме агрегації суспільних інтересів та відтворення їх у законодавстві, а особливо підвищенні рівня політичної культури серед населення.

У той же час можемо спостерігати високий рівень громадянської свідомості, коли досліджуємо питання прийняття освітнього законопроекту 2014 року, до створення якого залучилось населення на рівні горизонтального державного управління. Він, зрештою, вносить радикальні корективи в ОПУ. Це може свідчити також і вплив суспільних процесів на розвиток політичної культури, що залежить не лише від партійної діяльності, але від побудови освітніх програм із шкільної лави, де громадян країни вчать користуватися власними правами та знати свої обов'язки. Досвід України в сфері освіти 2012-2020 років показує, що освіченість політична і громадянська освіта – такі ж важливі складові формування свідомого члена суспільства, як, наприклад, читання, письмо та фінансова грамотність. Було виявлено, що менше третини політичних партій українського парламенту мають висловлення в своїх програмах щодо конкретних пріоритетів їхньої діяльності в сфері освіти та науки.

На підставі результатів дослідження, причини змін освітньої політики України протягом 2012-2020 років були проаналізовані та класифіковані. Завдання, виконані в рамках дослідження української освітньої політики включають у себе наступні кроки роботи з різноманітними аспектами української освітньої політики. Спершу були наведені визначення основних понять і виявлено, що зв'язок демократії та освіти полягає в низці культурно-світоглядних чинників, які виховуються й зумовлені дискурсом середовища

людини. Складниками формативного дискурсу можуть бути політична культура, рівень демократизації освітніх процесів, якість освіти, рівень життя в країні у цей період. Крім того, в письмовій роботі описаний слабкий зв'язок наявності рівноправ'я та демократизації. Наведені аргументи автора К. Хоула, який доводить, що навіть у країнах, де ще не досягнутий високий рівень рівноправ'я, можливий розвиток демократії.

Для того, щоб відповісти на питання дослідження, були прослідковані зміни в освітній політиці України протягом 2012-2020 рр. крізь призму теорії демократизації. А саме, такі зміни, як переорієнтація ціннісних засад у підході до освітньої політики, навчання протягом усього життя як європейський пріоритет, прийняття дуальної освіти й розробка її втілення, переосмислення ролі вищої освіти загалом, підвищення рівня академічної доброчесності в закладах освіти, документальна прозорість закладів освіти, реструктуризація управлінського сектору освіти та центру контролю якості освіти.

Ці зміни є історичними для ОПУ, вони прослідковуються в освітніх законопроектах 2012-2020 років і стосуються критеріїв трансформації, відібраних за аналізом текстів правових актів та міжнародних індексів розвитку. Оскільки орієнтація на європейські цінності крізь 2012-2020 роки стала стрижнем прийняття політичних рішень щодо освітніх реформ, у роботі наведені сутнісні характеристики зв'язку між європейський орієнтиром як прикладом впливу на освітню політику України і стратегічним вектором розвитку ОПУ станом на 2020 рік. Для виявлення причин утворення змін в ОПУ, були також досліджені та описані альтернативні фактори впливу на формування ОПУ.

У роботі також розглянуті шляхи впливу політичних партій на процеси демократизації та формування освітньої політики у державі. Було виявлено, що менше третини політичних партій українського парламенту мають висловлення в своїх програмах щодо конкретних пріоритетів їхньої діяльності в сфері освіти та науки. Партійна діяльність в Україні могла б бути рушієм для

процесів демократизації, якби комерційні інтереси партійних членів не перекривали їхній громадянський обов'язок.

Дослідження факторів, які впливають на зміни української освітньої політики під впливом міжнародної співпраці та внутрішньої системи управління в освітньому секторі, дає змогу для втілення восьми соціально важливих проектів у сфері вищої освіти в Україні. Перший – це покращення репутації та якості дуальної освіти в Україні; другий – посилення заходів боротьби з корупцією в освітньому секторі; третій – посилення заходів боротьби з різними видами недоброчесності в освітньому процесі; четвертий – підвищення мотивації до подальшого навчання після отримання середньої освіти; п'ятий – підвищення прозорості процесу вступу у виші; шостий – перегляд акредитації вишів України; сьомий - впровадження обов'язкового дотримання умов договору про Болонський процес; восьмий – погодження вимог роботодавців та обов'язків працівників освіти в країні.

Загалом, фактори впливу на ОПУ можна поділити на дві групи. Їх окреслюємо як прямі та непрямі. Прямі трактуємо як конкретні положення, затверджені ключовими акторами творення ОПУ, а непрямі – як зміни контексту, світоглядних уявлень людей про функціонування держави, еволюцію ідей. Необхідно розуміти, що непрямі та прямі фактори впливу на творення ОПУ можуть перетинатися між собою та взаємодіяти на практиці.

До прямих зараховуємо документи та підписані договори, збільшення або зменшення державних видатків, зовнішні та внутрішні інвестиції у сфері освіти. До непрямих відносимо розвиток політичної культури в Україні, елементом якої є й підвищення рівня політичної освіти в суспільстві, глобальні зміни в уявленнях про освіту в суспільстві у зв'язку з набуттям міжнародного досвіду. Освітня політика України не досягла б змін, які наявні вже сьогодні й відтворені в законодавстві, без поєднання досягнень прямих і непрямих факторів впливу. Варто додати, що стратегічно є достатня кількість векторів розвитку для подальшого прогресу реформ, які ще не втіли в життя апарат освітньої політики.

Список використаних джерел і літератури

1. Воробйова О. Фінансова автономія ВНЗ як ресурс забезпечення якості освіти // Освітній простір України. 2017. №11. С. 55–56.
2. Д'юї Д. Демократія і освіта. Львів : Літопис, 2003. С. 73.
3. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду // Наукові записки. 2000. №18. С. 31.
4. Іванюк І. В. Освітня політика : навч. посіб. Київ : Ун-т «КРОК», 2006. 172 с.
5. Основи демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін]. Київ, 2002. С. 325.
6. Рожанська Н., Вольф В. Корупція У Вищій Освіті: Порівняльний Аналіз Соціальних Уявлень Студентів Та Викладачів ВНЗ Півдня України // Науковий Вісник МНУ Імені В. О. Сухомлинського. Психологічні Науки. 2016. №1.16. С. 171–176.
7. Dolgolenko I. Decentralization of the Education Sphere in Ukraine As European Integration Factor (for Example, Ukrainian Podunavye) // Journal of Danubian Studies and Research. 2017. №7. P. 36–42.
8. Emerson M., Movchan V. Understanding the EU's Association Agreements and Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTAs) with Georgia, Moldova and Ukraine // Deepening EU-Ukrainian Relations: What, Why and How? Second edition. 2018. 274 p.
9. Glaeser E., Ponzetto G., Shleifer A. Why Does Democracy Need Education? // National Bureau of Economic Research Working Paper Series. Cambridge, 2006. №12128. С. 16.
10. Houle C. Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation but Does Not Affect Democratization // World Politics. 2009. №61. P. 592–594.
11. Kutsyuruba B. Education in the Period of Post-soviet Transition in Ukraine // Demokratizatsiya. 2011. №19. P. 287–309.

12. Lokshyna O. Comparative education at the National Academy of Educational Sciences of Ukraine: rise, successes, challenges // *Education: Modern Discourses*. 2018. №1. P. 55–62.
13. Lokshyna O. The European Dimension Of The Competence-Based School Education In Ukraine // *Journal of Pedagogy*. 2018. №1. P. 47–64.
14. Lokshyna O. The Secondary Education Reform in Ukraine: Moving to the EU Standards // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin*. 2019. № XXXII. 1. P. 99–110.
15. Maksimovtsova K. Language Policy in Education in Contemporary Ukraine: A Continuous Discussion of Contested National Identity // *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. 2017. №16.3. P. 1–25.
16. Osipian A. Political Graft and Education Corruption in Ukraine: Compliance, Collusion, and Control // *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*. 2008. №16.4. P. 323–344.
17. Osipian A. University Autonomy in Ukraine: Higher Education Corruption and the State // *Communist and Post-Communist Studies*. 2017. №50. P. 233–243.
18. Pervyi G. Ukrainian educational reform: A bridge between past and future // *Perspectives of Innovations, Economics & Business*. 2013. №13.3. C. 43–50.
19. Petrov R. The Impact of the EU-Ukraine Association Agreement on Constitutional Reform and Judicial Activism in Ukraine // *Review Of Central And East European Law*. 2018. №43. P. 99–115.
20. The Current State and Necessity of Transformation of Educational Establishments Management System in Ukraine at the Local Level / [V. Zablotskyi, O. Palant, O. Diegtiar et al.] // *Public Policy and Administration*. 2019. №18.2. P. 225–240.
21. Zinser R. Analysis of VET in Ukraine since the Soviet era // *Education + Training*. 2015. №57.6. P. 685–700.
22. Аналіз освітньої політики: Теорія і практика управління на місцевому рівні / [В. Г. Базілюк, Т. Є. Бойченко, Л. М. Забродська та ін.]. Київ, 2014. URL: shorturl.at/dkyJL с. 49-50 (дата звернення: 03.06.2020)

23. Аналіз програм політичних партій: гуманітарний розвиток // Школа політичної аналітики НаУКМА : [сайт]. 2019. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/programs-humanitarian-development/> (дата звернення: 01.06.2020)
24. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // КПІ. 2006. URL: <https://kpi.ua/bologna> (дата звернення: 01.06.2020)
25. Болонський процес // Вища освіта : [сайт]. URL: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses> (дата звернення: 01.06.2020)
26. Велика хартія університетів // Observatory Magna Charta Universitatum. 1988. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian.c.1-2.> (дата звернення: 23.05.2020)
27. Визначено ТОП 10 подій в освіті у 2014 році // Урядовий портал : [сайт]. 2014. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247847859> (дата звернення: 01.06.2020)
28. Голубь В. В. Соціальна модернізація в контексті реформ перехідних суспільств // Наукова періодика України : [сайт]. 2011. С. 6. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeBu_2011_1_10.pdf с. 6 (дата звернення: 01.06.2020)
29. Дубинянський М. Поза політикою // Українська правда : [сайт]. 2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/2/7182116/> (дата звернення: 01.06.2020)
30. Закон "Про вищу освіту" вступає в дію з 6 вересня // Освіта.ua : [сайт]. 2014. URL: <https://osvita.ua/vnz/42379/> (дата звернення: 01.06.2020)
31. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701> (дата звернення: 01.06.2020)

32. Закон України «Про вищу освіту» від 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20190809> (дата звернення: 01.06.2020)

33. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 38-39. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905> (дата звернення: 01.06.2020)

34. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 38-39. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905> (дата звернення: 01.06.2020)

35. Зміниться все: 15 основних тез закону «Про освіту» // Zik. 2017. URL: https://zik.ua/news/2017/09/28/zminytsya_vse_15_osnovnyh_tez_zakonu_pro_osvitu_1176151 (дата звернення: 01.06.2020)

36. Ісаєв К. Роль політичних партій в сучасній демократичній системі управління. Суспільна політика. 2011. С. 122. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/3/05.pdf> с. 122 (дата звернення: 01.06.2020)

37. «Команда Квіта» упродовж двох років роботи на чолі МОН знехтувала «вікном можливостей, які відкрились після революції гідності, дискредитувала саме поняття «освітні реформи» // Освітня політика. Портал громадських експертів : [сайт]. 2016. URL: shorturl.at/dKX28 (дата звернення: 03.06.2020)

38. Конституція України - Розділ IV ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ // Президент України : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-iv> (дата звернення: 01.06.2020)

39. Концепція політичної освіти в Україні / [Дем'янчук О. П., Жадан І. В., Кальниш Ю. Г. та ін] // Konrad Adenauer Stiftung : [сайт]. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=c4357339-d4ff-aef7-2ca0-0ea9617ff419d&groupId=252038 (дата звернення: 01.06.2020)

40. Костюк Т. О. Міжнародна академічна мобільність: реалії та перспективи галузевого та державного управління процесом // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. №10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 01.06.2020)
41. Кулаков А. Освітній ценз для виборчої системи, або Уроки для України // Українська правда : [сайт]. 2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2016/11/9/7126309/> (дата звернення: 01.06.2020)
42. Малишева А. Дискурс як показник демократизму в освіті // Філософія. 2013. URL: <http://surl.li/dcku> с. 59 (дата звернення: 01.06.2020)
43. Мельник Я. Тенденції розвитку державної освітньої політики в Україні // Державна політика. 2012. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/2/04.pdf> с.66-70 (дата звернення: 01.06.2020)
44. Мулявка В. Нова освітня політика: якість та рівний доступ? // Commons : [сайт]. 2016. URL: <https://commons.com.ua/ru/nova-osvitnya-politika-yakist-ta-rivnij-dostup/#note-23708-3> (дата звернення: 03.06.2020)
45. Орлова І. Реформа освіти в Україні // Open Society Foundations. 2013. №8. URL: https://eba.com.ua/static/members_reviews/Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf с. 2 (дата звернення: 01.06.2020)
46. Останнім представником «команди Квіта» в Міносвіті залишається Стадний – ЗМІ // УНІАН : [сайт]. 2020. URL: <https://www.unian.ua/politics/10933238-ostannim-predstavnikom-komandi-kvita-v-minosviti-zalishayetsya-stadniy-zmi.html> (дата звернення: 01.06.2020)
47. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення [Ю. Якименко, А. Биченко, В. Замятін та ін.] // Razumkov centre. 2019. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Politychna_osvita.pdf (дата звернення: 01.06.2020)
48. Поліщук І. О. Модернізація партійної системи як засіб демократизації політичного режиму України. Політичні інститути та процеси // Політичне

життя. 2018. URL: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5927/5956> с. 83 (дата звернення: 01.06.2020)

49. Порівняння програм політичних партій від VoxUkraine // Українська Правда : [сайт]. 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/21/7041350/> (дата звернення: 01.06.2020)

50. Рада проголосувала новий закон про вищу освіту: у вузів буде більше автономії // Українська Правда. Життя : [сайт]. 2014. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/07/1/173712/> (дата звернення: 01.06.2020)

51. Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства // NaUKMA. 2004. URL: https://political-science.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Riabov_Osoblyvosti.pdf с.3 (дата звернення: 01.06.2020)

52. Українська освіта – 2014. ТОП 10 подій // Укрінформ. 2014. URL: https://youtu.be/UpE_GM738OM (дата звернення: 01.06.2020)

53. Шевченко Т. Чи справді Україна парламентсько-президентська республіка? // Українська Правда. Блоги : [сайт]. 2020. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tshevchenko/5e25e8da98e33/> (дата звернення: 01.06.2020)

54. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття “державна освітня політика” // Державне управління: теорія і практика. 2011. №2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf> с. 6-7 (дата звернення: 01.06.2020)

55. Country ranking by Social Progress Index in 2019 // Statista : [сайт]. 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/256975/worldwide-index-of-social-progress/> (дата звернення: 01.06.2020)

56. Democracy Index 2019. A Year Of Democratic Setbacks And Popular Protest // The Economist. Intelligence Unit. 2020. URL: <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index->

2019.pdf&mode=wp&campaignid=democracyindex2019 p. 10 (дата звернення 03.06.2020)

57. Fukuyama, F. Democracy's Future: The Primacy of Culture // Journal of Democracy. 1995. Vol.6, №1. URL: <https://muse.jhu.edu/article/16648> p. 7-14 (дата звернення: 01.06.2020)

58. Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century // UNDP. 2019. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> с.311,324 (дата звернення: 01.06.2020)

59. Pisa 2018 Results. Combined Executive Summaries Volume I, II & III. // OECD. 2018. URL: https://www.oecd.org/pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.pdf (дата звернення: 04.06.2020)

60. Pitsoe V., Letseka M. Foucault's Discourse and Power: Implications for Instructionist Classroom Management // Open Journal of Philosophy. 2013. Vol.3, №1, URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/47b8/63192af103a7b1b556560915bd89c529c2e6.pdf> P. 25 (дата звернення: 01.06.2020)

61. Sullivan J. The Most Highly Educated Countries in the World // Work and Money : [сайт]. 2020. URL: <https://www.workandmoney.com/s/most-highly-educated-countries-6fabe5f8fd6e4a53> (дата звернення: 01.06.2020)

62. Teichler U., Janson K. The professional value of temporary study in another European country: Employment and work of former Erasmus students // Journal of Studies in International Education. 2007. Vol. 11. №3/4. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1028315307303230> p. 486–495 (дата звернення: 01.06.2020)

63. The Legatum Prosperity Index 2019 // Prosperity : [сайт]. URL: <https://www.prosperity.com/rankings> (дата звернення: 01.06.2020)

64. Ukraine Prosperity Score. // The Legatum Prosperity Index. 2019. URL: <https://prosperitysite.s3->

accelerate.amazonaws.com/8215/7413/8777/Ukraine_2019_P1countryprofile.pdf

(дата звернення: 04.06.2020)

65. World's Happiest Countries 2019: Finland Comes Top Ahead Of Nordic Neighbours // Independent : [сайт]. 2019. URL: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/happiest-countries-world-2019-winner-finland-bhutan-denmark-norway-iceland-a8831576.html> (дата звернення: 01.06.2020)

Анотація
Дипломної роботи

Тема: Зміни в освітній політиці України в період з 2012 по 2020 рік
Студентка: Ільченко Катерина Миколаївна

Рік навчання: 2 МП

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології НаУКМА Єремєєв О. С.

Рецензент: доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин НаУКМА Гнатюк М. М.

Захищена “ ____ ” _____ 2020 р.

Освітня політика держави відіграє ключову роль у питаннях розвитку економічного, кадрового та культурного розвитку населення. У роботі розглянуті складові дискурсу української освітньої політики, а саме контекст її формування, інструменти та стратегічні механізми. Передусім увагу приділено визначенням державної освітньої політики, теорії демократизації, політичної культури та зв'язку між цими поняттями. Робота відповідає на питання участі політичних партій на процесі демократизації та формування освітньої політики. Проаналізовані законопроекти як результат освітньої політики. Крім того, в дослідженні наводиться опис, пояснення, класифікація і оцінка змін освітньої політики. Авторка додатково розглядає європейський вплив на освітню політику України, його сутнісні характеристики та вплив. Наприкінці в роботі проаналізовані фактори, які можуть ефективно втілювати процеси демократизації та ефективної освітньої політики в Україні, наведені експертні думки з цього питання. Як результат, наводяться підсумки, які відповідають на питання дослідження – чому відбулися зміни освітньої політики України протягом 2012-2020 років.

Topic: Changes of Ukrainian Education Policy in 2012-2020

The state's educational policy plays a key role in the development of economic potential and cultural development of the population. This research paper considers the components of the discourse of Ukrainian educational policy, namely the context of its formation, tools and strategic mechanisms. Firstly, attention is drawn to the definition of state educational policy, the theory of democratization, political culture and how these concepts are related. The paper answers the question of effectiveness of the participation of political parties in the processes of democratization and the making and conducting of educational policy. Laws “On education” in respective years of 2014, 2017, and 2019 as a result of educational policy are analysed in the paper as well. In addition, this study provides a description, explanation, classification and evaluation of changes in educational policy. The author additionally describes the essence of the European influence on the educational policy of Ukraine, its essential characteristics and influence. Finally, the factors that can effectively implement the processes of democratization and effective educational policy in Ukraine are analysed, and expert opinions on this issue are presented. As a result, the research answers its main question of why there were changes in the educational policy of Ukraine during 2012-2020.